

כו

(א) שפטני * הולא לאור זקן, ונתנו כאן מקום לחומר זה מפני דמיונו לחומר הקודם, כי אני בתמי הלכתי וכה' בטחתי לא אמתד ונו' רק הראשון הוא תפלה למען ידריכהו ה' ויסעדהו והשני אחר שהורגל בטוב שאל כשכר זקתו שיוליא לאור משפטו ואל יאסוף עם חטאים נפטו : — (ב) צרפה * כלורף הזה המחיד זהב וכסף לראות אם יש בהם סינים : — (ג) והתהלכתי באמהך * ככל מעדני לא סרה מדעתי אמתת דבריד (עמ"ס למעלה כ"ה ה') : — (ד) טחי שוא * טד"ל פירש ככל מקום מתים נכורים וכן חרנס גם אנקלוס כל עיר מתים והאנשים והטף, כל קרוי נכריה נטיא וטפלא, ואולי מקורו שרש אתא ונחסרו קלותיו, ור"ל הבאים למלחמה, וכן כאן מתי שוא האומרים ללשננו נגביר : ועם נעלמים * שנעלמה ידיעת מדותיהם מבני אדם, כי ישתמשו בדכריהם לא לגלות דעתם רק לכסותה : — (ה) סרעים * לעמיתם : — (ו) ארחץ בנקיון כפי * מחמם אשר כהן : ואסכבה ונו' * הכהן כתחו ארבע מתנות על ארבע קרנות היה מקיף המזבח, וגם כל גויי קדם היו הוגנים (מל' יחנו וינועו, חוג ומחוגה) סביבות מזבחותיהם וגם דוד היה מפוז ומכרכר לפני ה' (ס"ב ו' ט"ו) : — (ז) לשמיע * הנקדנים עשוהו הפעיל, רק לפי הכתוב הוא מכנין קל לשמע בזמרת אחרים ומודים לך, ולספר גם אני נפלאותיך, ונכון יותר מפני שמוס בי"ת בקול : — (ח) מעון * כרדף למשכן שאחריו, רק המלה קדומה ומל' הסיר-אולי שרש עין הוראתו כוא כמו עול כל' ארמי כחילוף נו"ן כלמ"ד (לשכה-נשכה) ומעון ר"ל מבוא וההפרש בין מעון ובין משכן, שהראשון הוא קבוע לומן עתי, והשני דירת עראי : — (ט) אל תאסף עם חטאים נפשי * אני פורט מהם ובא להסתופף בביתך וגם אתה אל תחברני אליהם, כלו' אל תחשבני כאחד מהם : — (י) זמה * היא תמיד לרע וכן תרגמה ככל מקום-עלת חטאין, ומזמה יש לרעה ולטובה : שחר * להטות משפט, וימינס שבגבורתה היה לה להגיל עשוק מיד עושקו עורה לרעה : — (יא) פרני * כשרון מעשי יהיה פדיוני לבלתי האסף עם חטאים והיה זה שכרי : — (יב) במישור * באופן שלא אכשל ולא אהיה מכת מכעיסיד ואני אבכר שמך כי פנדלת חסדך עמי וסייעתני ליטהר :

כז

(א) אורי וישעי ממי אירא * טורס ירא ממקור ראה, טאדס מפחד ממה שעניו רואות ופחד אולי ממקור פח דואג שמא חבוא עליו דעה מלד מי שחקיף ממנו וראה ממקור אור בהיפוך אותיות, א"כ אורי ואירא לשון כופל על לשון ואורי ר"ל המאיר פניו אלי, המראה לי פנים שוחקות ; וישעי, הוא תקותי ואליז אשעה ביום צרתי, וא"כ ממי אירא, מאחר שהוא טוב לי ואינני פונה לראות אחרים חוץ ממנו : ה' מעוז חיי * עוז ר"ל אומץ לבב וכוה נפרד מכת, ה' שומר חיי ומאמן לבי, ואידך אפחד מתקיף ממני : — (ב) צרי ואיבי רי * בקרב עלי מרעים מטבעם, וניסף ע"ז-הם לרים ואויבים לי, והיה לי לירא ולפחד מהם, אני לא אירא ולא אפחד כי בודאי הם יכשלו ויפלו : — (ג) החנה * נסתרה לנקבה, ומחנה משמש זכר ונקבה, המחנה האחת והשני (פר' וישלח) : בזאת * טה' אורי וישעי : — (ד) שבת בביית ה' * שאהיה מן הראויים לשבת בבית ה' (מומור ט"ו, וכ"ד) ולכן נתנו מקום לחומר זה כאן, ויאור ג"כ כתוספת אל המומור הקודם : לחזות בנעם ה' * לטעום מה הוא הנועם הלפון ליראי ה' : ולבקר * קרוב בהוראתו לשחר, טזה ממקור בוקר וזה ממקור שחר, בקדים בשחר או בכוקר, ואהובי נערי המלך מקדימים בשחר לראות פניו אולי ינטרך להם : — (ה) כי יצפנני ונו' * ואם אהיה מכת אהובי עבדיו אהיה בטוח שביום רעה ילפנני בסכה (לפי המסורת בסכה רק יש מקראות הרבה בתנ"ך שאותיות הכנוי ו"ו וה"א מתחלפות בהם : בסתר אהלו * אהל מגן יותר מסוכה ומסתיר מן העינים יותר ממנה, ולור מקום משגב טוב משניהם : — (ו) ועתה ירום ראשי * עתה נפרד מאז שהראשון מורה זמן קרוב עבר או עתיד, ואז מורה זמן רחוק ג"כ עבר או עתיד, רק עתה יש לו ג"כ הוראת אם כן, ועתה ארור אתה (פרשת בראשית) ועתה לא יכלר מהם (פרשת נח) והיא הוראה נמשכת מהוראת זמן קרוב וגם כאן ר"ל אם תהיה זאת שילפנני בסכה ונו' ירום ראשי על איבי סביבותי ולא יפלו פני מפחד אויב : תרועה * מלשון ותרועת מלך בו (פר' בלק) ארים קול לשבח ולקרא יחי ה' ומקור תרועה הוא רוע ממקור רע ירוע כי ערב זר (משלי י"א ט"ו) (כחילוף אותיות, לאן-עאן, רלז) ע"ד ותבקע הארץ לקולם (מ"א א' מ') : אשירה ואזמרה * שיר בלא כינון, מומור בנינון,

ועמ"ס עליו ריש סי' ג' : — (ז) קורי אקרא : מדרך ל"הק לשווא התאר או הפעל אל תיבה סמוכה לו ע"ד קשת נבורים חתים (ט"ז ב' א') מהמון רשעים רבים (למטה ל"ז ט"ו) וכאן אקרא כל' מדבר בעדו יסוה אל כנוי מחובר לשם קולי וכן למטה (סי' י"ז) אליו פי קראתי : — (ח) לך : עליך, כאוס לכי בקרבי שאתה אומר בקשו פני, ובכן גם אני אבקש פניך, וכל המבארים בחרו להם איש איש סגנון אחר, רק דברי כולם מכוונים לענין אחד : — (ט) אל תט : תרחיק ממך : אל תטשני ואל תעזבני : נטש ממקור טש שמונו כנשר יטוש עלי אכל (איוכ ט' כ"ז) החרחק לעולם כעית הממהר עופו, ועוז ממקור מים זכים החרחק לשעה כמי נהר המתרחקים לאט לאט ממקורם, לכן כתב על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ולא כהב יטש (פר' בראשית) : — (י) עזבוני : אולי חסרה יו"ד איתן מפני יו"ד ואמי שלפניה (עין במשדל על פסוק קלתי בחיי, פר' תולדות) והראוי יעזבני, אם גם אבי ואמי יעזבני ה' יאספני, ויו"ד של יאספני מוכיח, ואות ו"ו של ו' לחיזוק והפזרת : — (יא) למען שיררי : המביטים כי לראות אם אכשל במעללי להלשין עלי אל שאל : — (יב) בנפש : בתאות צרי : ויפח : פעל עתיד נסתרה, איש יפח חמם יוציא רוח מפיו לדבר דברי חמם עלי, דברים הנורמים שיעשה עמי סלה כדן : — (יג) לורא האמנתי וגו' : מקרא קצר, אם לא האמנתי שאראה בטוב ה' בארץ חיים . . . הייתי קץ בחיי ! או בדומה ; ולו ענינו אם, ואולי, והלואי, לו חפץ ה' להמיתנו (שופטים י"ג כ"ג) לו יפטמנו יוסף (פרשת ויחי) לו ישמעאל יחיה לפניך (פר' לך לך) ולולא (או לולי) המורכב מן לו ולא יש, לו שתי הוראות, כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (פרשת מקץ) ל' הלואי ומלת כי השנית מורה עליו ; לולא חרטהם בעגלתי (שופטים ט"ו י"ח) ל' אם : בארץ חיים : יש לפרשו על חיי נלח, רק נראה שמדבר בחיי שעה וכן אתהלך לפני ה' בארצות החיים (למטה קי"ז ט') ובלתי מקרא זה יש כמה וכמה מקראות המורים באמונת קדמונינו בהשגחת הנפש אחר המות, ולמה נדחק פירוש הכתובים ונתן כלי זין ביד המפקירים ? — (יד) קוה : אזהרה לקורא או שומע : חוק ויאמץ לבך : אזור חיל לבלתי התרפיה ביום מרה, וה' יתן אומץ (שהוא יתר על כח ועוז) ללכת, ובה תאמץ לבך אל תבטח בנבורתך, רק קוה תמיד לה' כי מאתו התשועה ולא מנבורתך :

כח

(א) תחרש : תעשה עלמך כחרש שאינו שומע ומחוק כך אינו מדבר : תחשה : תשתוק ותאחר מלענות אותי, מל' ואחס מחסים (שופטים י"ח ט') : ונמשרתי : משל להוראת שלט נהיה מן מול (דעת שח"ל) וזה מן ערול או מערול כל' סורי שענינו הסתבכות, וגם האחרונים קראו למולות כוכבי הנכוכה להיותם נלווים במעגלותם (שד"ל בפירושו על ישעיה א' ח') ; או הוא מל' ארמי שהוא ל' ארץ כשדים מחזיאי חכמת הכוכבים, ועול כמו אול והמולות הם כוכבי לכת Planetes כל' יוני, והמולות לדעת הקדמונים היו מודיעים הנגזר, ומשמש קראו לגזור מושל, והמושל בשפטו היה מוליץ מפיו משלים כלו' דברי חכמה כמשל הקדמוני מרשעים ילא רשע (ט"ז כ"ד י"ד) ולהטעים דבריו היה מכניס בהם דמיונות (נוס זהב באף חזיר משלי י"א כ"ב ודומיו), ומה נהיה ששורש משל שמש להוראת דמיון : — (ב) דביר : מקום לפני ולפנים בביתך, וארמנות מלכי קדם היו כ"כ גדולים שאם רצה אדם ליכנס בחדריהם הפנימיים היה דריך לִדְבִיר או מנהיג ובלתו לא היה יודע ללאת מהם : — (ג) תמשכני : מאספני ותחכרני, וכן לך ומשכת בהר תכור (שופטים ד' ו') : רשעים : רעים מטבעם ואולי השי"ן בשם רשע נוספת כמו שי"ן של שלהבת, ושפל וגפל מקורם פל, ורבים כמוהם, ופעלי און מוסיף על רשעים : — (ד) חן דהם בפערים וגו' : פעל ועלל שניהם מקורם על שכלשון ארמי הוראתו בא ונכנס, רק פִּעַל ענינו הכן וחשוב הדבר, עלל הוליאו מן הכח אל הפעל גם מכלי בא עד תכליתו, ועשה מורה השלימו, ובכן כאן הולך ומוסיף ; וכן בפסוק שאחריו פעלות ה' ד"ל חכמת האל במחשבה ומעשה ידיו חכמתו בכואו עד תכלית מחשבתו בנריאה : — (ה) כי לא יבינו וגו' : כומן טעם לדבריו מאחר שאינם מבינים כלו' כותנים לכ להבין דרך ה' עם כרואיו ללמוד על ידה לעשות לדקה ומשפט, תחת הלליה במעשה ידם יזקו תמיד : ולא יבנם : ע"ד עם נכל ולא חכם (פר' האזינו) תחת שהיה לו להיות חכם הוא נכל תחת שהיה בידם להלליו מעשיהם, יהרסום : — (ו) ברוך ה' וגו' : עושה עצמו כאילו נתקבלה תפלתו ונותן דברי הודאה לה' : — (ז) ה' עזי ומעוזי : מעוז מקום טון, וכן על ראש המעוז הזה (שופטים ו' כ"ו) ראש הסלע מקום מחסה מאויב, ה' הוא עזי

כלו' הנותן לי עון, ועון מאתן, והוא מעני שאם אין בי עון אני נמלט אליו וחוסה
 בו : — (ח) למו' אולי הראוי לעמו וכן בפסוק שאחריו הוסיפה את עמך,
 ונשמטה העי'ן בטעות כמו שנשמטה בתיבת מיער, שהיא חלוייה (למטה פ' י"ד) וכן
 הרה ללת, ללדת (ט"א ד' י"ט) :

כט

(א) חבו' שרשו יהב והוא מל' ארמי ונתנו לו מקום גם בל"הק אף כי לא
 ימצא כתב"ך כ"א כל' צווי, והנבול בינו וכן נתן שיהב עיקר הוראתו ערכה לפני
 אים, ונתן עיקר הוראתו פים ביד אים ; וזרות נמצא בו שלנקה ויחידה או לזכרים
 רבים ראוי היה לחטף והוא נקוד תמיד קמן רחב : בני אלים' יס לפרשו על
 המלאכים וכן למטה (פ"ט ו') כי מי בשחק יערך לה' ידמה לה' כבני אלים, ומלאנו
 להוראה וזגם בני אלים, כרן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלים (איוב ל"ח ו')
 ויס לפתור בני אלים זה כמו בני חלוק, בני תמותה, בני בליעל, לא שאבותם היו
 אלים רק שהם עצמם אלים כלו' חזקים וגבורים : בבור ועו' אתם המלאכים
 ערכו סיר לפניו והגידו כבודו ועו' : — (ב) בהדרת קרש' כנר כתבנו
 למעלה (כ"א ו') שהדר היא יראה שמחממה אדם נרתע לאחוריו, וכאן ר"ל חדרו
 מלפניו מחמת קדושתו, וקדוש יקרא לשוכא עולה וגשמר ממנה הרבה ; וכל המומור
 כולו עד הפסוק האחרון הוא ערך שריי ליכולת ה' המהפכת פני ארץ לעונש יושביה
 החטאים : — (ג) קול ה' על המים וגו' : מוכן פסוק זה קול ה' אל הכבוד
 הרעים על מים רבים, והוא בעל ג' איברים ויס בזה מה שאין בזה : על מים
 רבים' על מי המבול שרכו וכסו כל הארץ : — (ד) בבח' בי"ת נקודה פתח,
 כבח הידוע שלו, וכן בהדר, כבח הידוע המוליד חרדה : — (ה) שבר ארזים' :
 ע"י אש המתהלכת ארצה : — (ו) וירקודם' הארזים, ולא הארזים בלבד ירקוד
 כי גם ההרים טעניהם יערי הארזים ירקוד : בן ראמים' מכפל ענין בפסוק זה
 נראה שהראש הוא שור הבר, והחכם המליץ יוסף ברולי סובר שהיא חיה הנקראת
 Renanthier, Renne ומביא ראיות רבות לקיים סברתו (מכתב עתי המניד שנת
 תרל"ב עלה י"ג דף 152) : — (ז) חצב' מן ההרים המקיאים להכות אש :
 — (ח) יחיל סרבר' ע"י תנועת הארץ הבאה מחמת אדים ואש הכלואים

בקרכה : — (ט) יחולל אירוח' יחולל מל' חוללה ידו נחש ברוח (איוב כ"ג
 י"ג) ממקור חלל וענינו כאן מפרק ומשבר, ואילות מל' כאלה ובאלון (ישעיה ו' י"ג)
 מפרק האלנות ומגלה היערות ויס ג'כ לפרשו כנהוג ירעיד וירעיש האילות מלשון
 נפתלי אילה שלוחה (פר' ויחי) או ימהר לדתן וכמהו באיוב (ל"ט א') חולל אילות,
 ועם כל זרותו וריבוי היו"ד בו יס להסביר פנים גם לפירוש הראשון, ויהיה הפסוק
 רמו להפכת היערות מחמת סערה בימי המבול ומנפילת האילות ארצה כאילו
 חללים הם, ורפז וטיט כסוס ומהם נהיה הפחם הנמצא במעי האדמה : ובחייכלו
 וגו' : כל אשר כהיכלו הוא השמים שמהם יערך הגשם ותהליך האש מניד כבודו,
 כמה ראוי הוא לכבוד : — (י) רמבול ישוב' על כסאו לדון דין ולהביא המבול,
 ותוכן הפסוק ה' מלך לעולם יסב על כסאו למבול : מרך לעורם' שמימי בריאת
 תכל עד יום בוא כליונה יודיע שהוא לכדו מלך וכידו השלטון : — (יא) עו
 לעמו יתן' כ"ל שזה יסוד כל המומור, כ"י היו מרגנים אחרי דוד שאיש מלחמות
 הוא ומשליך נפש עבדיו מגנל, וזאת היתה חטאת דוד במנותו את ישראל בסוף ימיו
 לדעת כמה כהם שולפי חרב לחשוב מחשבות נגד איוו ממלכה יוכל להלחם, והוא
 להשקיט תלונותם אומר הע"פי שכל עו זה שזכרתי יתן ה' לעמו כלומר יס את
 אויביהם ע"י רעם וסערה וע"כ אין לירא מלבא בקרב, עכ"ל אני מתפלל שיברך את
 עמו בשלום, שמשלום יס לקוות ברכה, וממלחמה גם לנוצחים אין לקוות כ"א קללה
 תחת ברכה ; ונתנו מקום למומר זה אחר מומור שלפניו המסיים ה' עו למו וגו' :

ל

(א) חנכת הבית' כשמואל ב' ה' י"א וי"ב כחוב וישלח חירם מלך צר
 מלאכים אל דוד ועלי ארזים וחרשי עץ וחרשי אבן קיר ויבנו בית לדוד, וידע דוד
 כי הכינו ה' למלך על ישראל וכי נשא ממלכתו בעבור עמו ישראל : ר"ל עם כל
 הללחתו ועשרו לא נתגאה, ובראותו כי כל אויביו נגפו לפניו ומלך כביר שולח אליו
 לבקש שלומו ולבנות לו ארמון (דבר לא נהיה קודם לכן בישראל) הודה לה' ואמר
 כי לא מדקתו היתה זאת כ"א מאהבת ה' את ישראל ; וביום חנכת ביתו (ששם נטה
 ג"כ אהל לארון) חבר שיר זה להודות לה' על חסדו כי הצילו מכל צרותיו, שמתחלה
 בלאתו למלחמה על הפלשתים ובכל אשר ישלחנו שאול ישכיל (ט"א י"ח ה' וי"ד

וכ"ו, וי"ט ח') היה בוטח בנבורתו, וכאשר התחיל שאל לבקש את נפשו, בדעת דוד כי לא מלכו יענה ה' וינה בני איש, חשב כי זה עונש גאוותו (ואני אמרתי כסלוי וגו' ה' ברצונך העמדת וגו'), ודמה לרחו לאיש חולה ואנוס מרפואה (ויאמר דוד אל לבו עתה אספה יום אחד ביד שאל, ש"א כ"ז א') ומתחנן לה' והוא רופאו; ונוכל להניח ג"כ שדוד חלה חולי אנוס בזמן ההוא (וגם מומזר מ"א מוכיח קלת על הדבר, רק מגמת מומזר זה נראית יותר, כהודאה על רפואת הנפש (הפכת מספדי וגו') מהודאה על רפואת הגוף, והבוחר יבחר; ומפסוק זה וגם מפר' שופטים, מי האיש אשר כנה בית חדש ולא חנכו נראה שהיה מנהג בישראל לחנוך בתי מושביהם בהודאה ותחנונים לה': — (ב) כי דליתני מל' ארמי שבו דלא ענינו הרים ומוה שם דלי ושרש דלה הנפרד מן שאב כהפרש באר מן עין, ודל להוראת עני הוא ממקור זול בחילוף ויין בל' ת (זרף-דראון): — (ג) ותרפאני; פעל רפא בבנין קל ישמש לרפואה בידי האל שקל לו לרפא, ובבנין כבד לרפואה בידי אדם הקשה ויקרה: — (ד) מיררי בור מ"ס השלילה והו"ו הכתובה ולא נקראת מורה על הכרת O ביו"ד, ואם כן קריאחנו הקמץ פעמים בהברת A ופעמים בהברת O נכונה מהקוראים אותו תמיד O שא"כ מה לורך לו"ו? או היה בדעת המחבר לכתוב מיררי בור, וכיון מאד: — (ה) לזכר קדשו ע"ד זה שמי לעולם וזה זכרי לדר דר (פר' שמות), ועיקר הוראת זכר היתה לפי שד"ל ריח (משתדל פר' ויקרא), ומוה אזכרתה דבר המוליד ריח, יזכר כל מנחתיק (למעלה כ' ד') יריח, והושאל אח"כ להוראת זכרון ושם: — (ו) כי רגע וגו' יעמוד בזעפן, ושאר כל חיי אדם יעמוד ה' ברצונו, וגם אם בערב יראה לאדם כאלו הנבי רוצה להתעבב אללו לזמן מרובה, בבוקר כבר נהפך עליו הגלגל מיגון לשמחה, וייחס הנרה לערב וההללה לבוקר: — (ז) להררי שלומי וחוקי שבו בטחתי כאיש יגלל על כמותי הר מרדפו ושם יאמר בלבו איך בטוח אני ולא אמוט, אתה העמדת לו העוז כלומר הבטחון, וכאשר הסתרת פניך מלהשגיח עלי אבד עוזי ונכהלתי: — (ח) אקרא הייתי קורא ומתחנן: — (י) היורד עפר על פסוק כי לא שאל תודך (ישעיה ל"ח י"ח) נתקשה מאור דודנו שד"ל קושיא עלומה, שמאחר שדלוי ובחור הוא שקדמוניו היו מאמינים בהשגחת הנפש אחר המות כנראה מכמה מקומות ובפרט מסיפור העלאת שמואל ע"י בעלה אוב, איך יאמרו הנביאים היורד עפר, כי לא שאל

תודך ומקראות רבים כהמה? והסיב שאולי לא היו מזיירים לנשמה הנפרדת מן הגוף כ"א ידיעה ולא הרגשה ולא פעולה, עיין דבריו בפירושו על ישעיה (סס); ודעת תלמידו מוהר"ר יצחק פארוו"ז שבעולם הנשמות גדולת הכורא ידועה ואין לורך להגידה; ויש להוסיף על דבריהם שכשם שב"א לא ישבע כמה שיש בידו כבר ויחאה מה שאין לו אף כי דבר גרוע הוא לערך מה שבידו, כן האל ית"ש כביכול יחסוך יותר במהלל ב"א העלולים לכחש בו ולשכוח אותו ואח טובותיו מחסנו במהלל המלאכים והנשמות שמתבעס להללו ולשבחו תמיד, וגם הנביאים בדברים לפני האל היו מדברים כדברים עם בני אדם כמוהם, כי איך ידבר האדם עם האלהים? והיו מזיירים גם לאל ית"ש הנאה או לעד כמה שיהללוהו או יכחשו בו, וזהו ג"כ ענין אל קנא המיוחס לו בכמה מקומות; ועוד יש לומר שהאל שח יותר במהלל אדם על הארץ, מידיעת הנשמות אמתו ושלמותו (עזה עונג הנשמה) מפני שעי' הודאת הנדיקים והודעת חסדו, גם שאר ב"א ובפרט הפתיים ישאו נפשם אליו, וזה בעיני ה' יקר מאד להרוות הנשמות ממתק יראתו וידיעתו גם בעולם הזה החולף: בצע' שחר הבא על דבר בלתי הגון, והבולע קרוב להיות פולע: — (יב) מספרי יגוני, וכן ולום וכבי ומספד (אסתר ד' ג') והוא לשון מושאל מהספד שעושים על המתים, כמו שהושאל שם מחול להוראת שמחה: — (יג) בבור כנוי לנשמה המשכלת שהיא המכבדת האדם על הנהמה, ולמען ר"ל באופן כמו למען יכרת (הושע ח' ד') ומקורו ל' עניה, דבר עונה לדבר:

לא

(א) חסיתי פרטני חסה בחילוף אותיות (אנכי-אנחנו, לקק-לאך) כסה, ופלט מקורו לוט שענינו ג"כ כסה והסתיר והפ"א נוספת כמו בשרש פעל ועלל שמקור שניהם על בל' ארמי בא, ע"ד מלילת רז"ל ככנס בעובי הקורה כלומר עשה בכונה (ועמ"ש על שרש זה למעלה ז' ט"ז); אם כן חסיתי ופלטני לשון נופל על לשון: — (ב) הטה יס בהוראתו השפיל כי ה' יושב מרום, ויש בהוראתו נטות גידי האוזן לתת מקום לאויר המתנועע המוליד הקול להכנס בו: מעוז עמ"ש האמנתי נפרד קלת מן עיו ור"ל מוליד העון, שכחנות אדם בלור ירניש עוז בעלמו: — (ג) סלעי סלע מקורו סל שענינו רוס, וזר מקורו זר, א"כ סלע

(בחילוף אותיות ללע) הוא גבוה ומתחלק ללעטות וסעפים, וכן הוא אומר בסעיף סלע עיטס (שופטים ט"ו ח') והלור הוא רחב מלמטה וצר למעלה: **הנחני**.
 תלך לפני ותחור לי מנוחה כעמוד הענן ההולך לפני מחנה ישראל (וחנה בהפוך אותיות נחה): **ותנהלני**. כאדם המנהל את בנו באחו כידו, וכן וינהלם כלחם (פר' ויגש) א"כ נהל מוסיף על נחה: — (ה) זו במקום אשר וכל' ארמי די:
 — (ו) **בירך אפקיר רוחי**. כאדם הסובר שדבר חמדה הינו משחמר אללו ומפקידו ביד אחר לשמרו: **פריתת אותי**. פעמים אחרות: **אל אמת**. המכניס ומקיים, או הקיים ועומד כהפך להכלי שוא שאחר זה: — (ז) **השומרים**. המלפים מתי מבא להם תשועה מהליליהם: **הבלי שוא**. הכל ממקור הכל הפה דבר דק מאד רק ישנו בעולם, ושוא הוא דבר שאיננו, והמליצה היא ע"ד הכל הכלים, בין כל הכלים יאות לזה שם הכל ביותר, וכן הכלי שוא, הכלים ביותר עד שימכר לומר עליהם שהם שוא: — (ח) **אגילה וגו'**. גם פסוק זה גם שלפניו ושאר זה מחוכרים אל פדיתה אותי, פעמים רבות הללתי ואני שמחתי בך: — (י) **כי צר די**. גם עתה שאני בלתי חנוני: **עששה בכעס**. לשון נופל על לשון, ועמ"ס למעלה ו' ח': **עיני**. הוא הראש: **נפשי**. היא החוה שבו הנשימה: **ובטני**. כמשמעו, ועלמי שאחריהם הם הידים והרגלים, א"כ כוכר כאן כל הנוף: — (יא) **בעוני**. כיסורים שכאו עלי מחמת עוני: — (יב) **מכל צורדי מ"ס** הסכה, בגלל צורדי המחרפים אותי הייתי לחרפה וכו' בעיני כל; ולשכנים אללי הייתי לחרפה ביותר וכושו לדור אללי, ולמידעי הייתי פחד סיראו פן יכוו בגחלתין; ויש לפרש ג"כ שמוס מ"ס של מכל צורדי קרוב לענין למ"ד של ולשכני, ע"ד מזמור לדוד, מאת דוד: — (יג) **נשכחתי וגו'**. מתוך שכל אדם ברח ממני נשכחתי מלבם, וזה נורל עני וקשה יום בעודו באנחתו אין מי יחמל עליו, ואם יהפך עליו הנלגל וייטב מלכו או יתנו לכם אליו ויתודו כי עול עשו עמו: — (יד) **רבת רבים**. שם דבה משרש דב הקרוב לזב (זה-דין) ר"ל דבור הוב מן הפה, אולי ג"כ בלי שום לב, רק אין בו הוראת רע, וביוסף כתוב את דבתם רעה, ובמרנלים כתוב ויוציאו דבת הארץ, (ובמשלי יו"ד י"ח) מוציא דבה הוא כסיל ולא רשע: **סגור**. ממקור גר שאין דן דיכו והוא תמיד בסכנה, כן מגור הוראתו דאגה מסכנה נסתרת: **בהוסרם**. בהתועלס ועמ"ס למעלה ב' ב' על נוסדו יחד: — (טז) **עתתי**.

כמו עתידותי (וחש עתידות למן פרשת האזינו) ומקורם אחד: — (יז) **האירה פניך**. הראה לי פנים מאירות ולא זועפות: — (יט) **חאלמנה**. מוסיף על ידמו הכתוב לפניו, הדומם יכול לדבר אם ירלס משא"כ באלס: **עתק**. עתיק תרגומו של ישן, ואולי משל לקוח הוא מן היין שבהושנו יחזק יותר, וכן ולמכסה עתיק ישעיה כ"ג י"ח) מלבוש איס גבור וחזק המשחרר על חצריו, מלבוש הזררה, וכל' ערבי עתיק הוראתו יקר, וככד, א"כ עתק דברים כבדים וחזקים: — (כ) **נגר בני אדם**. יש באולרך לפון ומוכן הטוב המעוחד להעשות ליראיך לעיני כל:
 — (כא) **מרכסי איש**. מנאות אלילי ארץ שיש להם יש, ורכסי מל' וירכסו את החשן (פר' תרומה) ומל' והרכסים לבקעה (ישעיה מ' ד'), וכפל ענין מהעקב למישר הכתוב לפניו, א"כ מרכסי מקשרי הנאים המתקשרים יחד על יראיך, וכדברי החכם פ'ליפסואן מוסב לפ' י"ד, ומריב לשונות מוסב לפ' י"ט: — (כב) **בעיר מצור**. בקעילה עיר דלתים וכריח (ש"א כ"ג ו') שנסנרתי שם: — (כג) **בחפוי**. כשהייתי נחפו ללכת מעס-שאל (שם פסוק כ"ו): **גנרותי**. שרש גרש גרו וגור מקורם אחד ויש בהם הוראת גר גו ורש: **אכן**. באמת ובכירור, וכן אכן ישו את לבבכם (מ"א י"א ב'), כל אדם הודה שבלי חשועתך נפלתי אז ביד שאל:
 — (כד) **חסידיו**. סומרי תורתו תורת חסד: **אמונים**. הנאמנים בעבודתו:
על יחד. מל' שפת יחד (משלי י"ז ו') גובה לב: **עשה נאווה**. הכונד בה' וכן אמרו חז"ל כל אדם שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע"ז (סוטה ד'): — (כה) **חוקו וגו'**. אחס המיחלים לה' אל ימס לבבכם והשתדלו שיחזק, וה' המסייע לבא להטהר יציל חזק לבבכם עד שיגדל ויהיה לאומן:

לב

(א) **גשוי פשע**. ששב מפשעיו והלל כשאלס לן, ויש לפתרו ל' כשיה שעונותיו נשכחו, ול' נושא עון שהאל מרים ומסיר עינו ממנו, ולפניו הוא בשו"ן שמאלית ל' משא: — (ב) **לא יחשב וגו'**. ויותר טוב לאדם שלא חטא מימיו ואין עון שיחשב לן, או ר"ל יש לו עון רק הקב"ה לא יחשבו כי אין ברוחו רחיה כלו' מודה ועוזב הוא ואינו מסתירהו במרמה: — (ג) **כי החרשתי**. אם לא הודיתי על פשעי

כלו עלמי מפני הצרות הכחות עלי בעונש עוני, והייתי שואג כל היום ממכאבי :
 — (ד) כי יען כי : תכבד עלי ירך : כל זמן שלא הודיתי : לשרי : פקרו
 שר, ופדא כל ארמי ספק, וממנו אשדת הפסנה, גבי ההרים שמהם שיפכים מים
 לארנון ונה שדים נכנו חולי הוא ממקור זה כי שופכים חלב : בהרבני קיץ : חרב
 נגור מן חר רב, כחמם כיומר, וקיץ ממקור קץ לפי שהוא בסוף השנה לעיבדי
 אדמת ישראל, והחורף הוא ראש לשנה החדשה ומה בימי חרפי (איוב כ"ט ד') בימי
 נעורי : — (ה) חטאתי אודיעך : וכשראיתי שגענשתי שבע על שהלכתי עמך
 קרי ולא הודיתי, אמרתי הודה ואודיע חטאתי ולא כסיתי עוד עוני, ובכן אחת
 נשאת עוני ביני לבין עמיתי וחטאתי נגדך : — (ו) על זאת : כמו על כן מאחר
 שכן הדבר יתפלל כל חסיד אליך לעת שימצא בעלמו חטאים, והתפלל מל' פלילים
 ר"ל דון דין על עלמו ומלא חטאתו ובקש רחמים עליה (ואתפלל אל ה' ואמר : ...
 אל תשחח עמך : ... אל תפן אל קסי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו, (פרשת
 עקב) : רק : כמו רק עם חכם ונכון (פר' ואתחנן) ודומיו, ל' ודאי כאשר יתודע,
 אם מי המבול יטטפו שנית האדמה בגלל חטאות יושביה, בודאי לו לא יגיעו ויגלל
 כמו נח : — (ז) רני פרט תסובבני סלה : אחת קיים לנחח תשלח לי פליטה
 ותטועה מזדדים הרבה עד שמסובב בתטועותיך אני ועל אחת ואחת ארנן לשמך,
 וכן למטה פסוק יו"ד חסד יסובבנהו, ואיננו רחוק נ"כ שתיבת רני היא כפל אותיות
 אחרונות של תרני ע"ד ירחק-חק (מיכה י"א ו') פקח-קוח (ישעיה ס"א א') לחיזוק
 כל' תרני מכל וכל : — (ח) אשכילך : לכן קרא לחומר משכיל וממנו נלמד
 לרעיו הנקראים בשם זה : איעצה עליך עיני : אחן לך ענה לטובתך מה
 שראיתי בעיני : — (ט) במתנ : הם מוסרות שמנהיגים בהם הבהמה, ומתנ
 בחילוף אותיות (פלג-פלח) מתח, דבר נמתח ונמשך, ורסן הוא כלי הכרזל שמשמים
 לה כפיה : עריו : סיו שמיסה פניו, וכן המשביע בטוב עדיך (למטה ק"ג ה') :
 לברום : לסנור והרבה יש כל' תלמוד : כל קרוב אליך : לגשך, ונשיכת סוס
 ופרד קסה היא (ת"ב חולין ו') : — (י) לרשע : המתעלם בחטאו ואינו מודה
 עליו : והבוטח בה' : ומודה חטאתו ובוטח בסליחת עונו, ה' יפליא לו חסדו
 מכל לז : — (יא) והרנינו : ולב אלמנה ארנן (איוב כ"ט י"ג) מולאי בקר וערכ
 מרגין (למטה ס"ה ט') בודאי פעל יוצא וכאן ובמקומות אחרים ר"ל רננו כ"כ בקול

רם ובשמחה עד שאחרים ירננו עמכם שכן דרך כ"א לכנות עם הכוכים ולשמוח
 עם השמחים :

לג

(א) רננו צדיקים בה' : בעבור כי הוא לכם אל אמת ובעל חסד : —
 בנבל עשור : נכל משרש נבל הקרוב לנפל, רק שזה הוראתו ירידה בכח והראשון
 יורה ירידה לאט לאט, הוא שק של פור שנופחים בתוכו וע"י נקבים משמיע קול,
 ונבל עשור חולי הוא בעל עשרה נקבים שמהם משמיע עשרה קולות : —
 (ג) בתרועה : שם זה שרשו ריע מורה הרמת קול בפה או בכלי, וכאן מופת הוא
 אל שיר ונגן, ומזמור זה כמו באור לקודם המסיים שמחו בה' ונ', וסימן ל"א (כשל
 בעיני כחי, בידך אפקיד רוחי) באור לס' ל' : — (ד) כי ישר ונ' : מה שפוסה
 מסכים עם דברו, לזה לב"א עשות לדקה ומשפט וכן מעשהו עמהם : — (ו) ברבר
 ה' ונ' : עד כאן בהקדמה, ומכאן הולך ומספר חסדיו : — (ז) כנר : נראים
 דברי הסוכרים שהראוי כנור, כמו באולרות שאחריו, ושפת הים וקרקעיתו הם כמו
 כלי לקבל המים, ורק מי הירדן בדרך נס קמו בנר וחסרה כי"ת שמוטית כמו החתת
 כיום מדין (ישעיה ט' ג') : נותן באוצרות תהומות : לפי דעת הקדמונים
 שטבור הארץ מלא מים ושם תהום משרש הים מורה מים יורדים מן ההרים בשטף
 ומשמיעים קול, עינות ותהומות יולאים בבקעה ובהר (פרשת עקב) עינות בבקעה
 ותהומות בהר, וגם בהרים שמהם המים יורדים סגורים הם שם כמו באור :
 — (ח) ויראו ונ' : ירא ממקור ראיה, וזה משם אור מורה פחד ממה שעיני אדם
 רואות ונור ממקור גר שאין רב ריבו ומוכן הוא לנוקים מידו כל אדם מורה דאנה
 תמידית פן יקראנו אסון ; וכן כאן ייראו ממה שיודעים בו ויכלתו ויגורו ממה
 שנעלם מדעתם : חבל : תיבה קדומה כמו חלד שאל ודומיהן שרובן משמשות כל'
 השיר ולא תקבלנה ה"א הידיעה, ומקור חבל בר שעיניו אין חלד או חדל (ישעיה
 ל"ח י"א) שרש חדל, ושאל מקורו אל, כולם לשון בליה וכליון : — (ט) כי הוא
 אמר ונ' : במאמרו נהיה כל דבר, ואחר היותו לזה עליו חקים ותנאים שבשמרו
 אותם יתקיים : — (י) הפיר : שובר ומקלקל מה שנוים בעלי סדר מדיני נחמו
 לבם והעמיקו ענה לעשות, והניא, ע"ד הניא אביה אזהה (פרשת מטות) מקור לב

עמים (ממקור עם ל' חכמה גם בלי סדר ודת) טרם יעמי קו זה, ומה שהוא יועז.
וגם מה שהוא חושב יעמוד ויתקיים : — (יב) אשרי הגוי וגו' : עתה הוא גוי
שיש לו סדר והנהגה מדינית ואשריו כי ה' אלהיו, וכשהיה עם בלאתו ממלכים אשריו
ג"כ כי כחר בו אז ה' לנחלה לו : — (יג) משמים וגו' : חזר לפסוק יו"ד :
— (יד) ממכון שבתי : מכון קרוב למקום, וגבול ביניהם כמו בין שרש כון
שענינו עמידה על כן וכסים ובין קום שענינו עמידת הדבר על רגליו או ג"כ הויה
בעולם (לא תקום ולא תהיה, ישעיה ו' ז') : השניח : מל' ארמי שענינו פנות אל
דבר לראותו וקרוב לשרש שכה כל' ארמי מלא : — (טו) היצר יחד לבם : כזה
שוים הם לפניו שיצר לב כולם : המבין אל כל מעשיהם : דומה למאמר חז"ל
במ' אבות (פ"ג מ' ט"ו) הכל צפוי והרשות נתונה, מתוך שיצר לב כולם הוא יודע
מקודם מעשיהם גם כי הכחיר בידם, והאומן היודע לב אמוני והמלמד להועיל
מתנבא ואומר עליהם זה יכשיר מעלליו וזה ירשיע, רק מתוך שבין אדם הוא יוכל
לטעות כדואה, רק הקב"ה הבוחן לבות וכליות יבין לאשרו יצר לב האדם ומתחלת
מחשבתם ישפוט על סוף מעשיהם : — (טז) ברב חיל : כגבורה רבה כמו ברכ
כח שאחריו ויש ג"כ לפתרו כגבא רב : — (יז) וברוב חידו : ועם כל אומץ לב
הסוס הסומק לפחד לא יחת (איוב ל"ט כ"ג) לא ימלט עלמו ודוכנו : — (יח) הנה
עין ה' : והוא מפלטם בעת צרה : — (יט) נפשנו חבתה : ע"כ לא נחכה
לאיש ולא נבטח בגבורה, רק נחכה לה' כי עזרנו הוא להגילנו מלצה שכבר קבצנו,
ומגנו נגדה להרחיקה מעלינו טרם תבואנו : — (כא) כי בו ישמח לבנו :
חזר לפסוק א' רננו לדיקים זה' : — (כב) יהי חסדך וגו' : אולי פסוק זה
הוא כמו אסירה לה' כי גאה גאה בשירת הים וכי לעולם חסדו בהרבה מזמורים
ענין נכבד לכפול אחר כל פסוק ופסוק :

לר

(א) בשנותיו את טעמו : שמתחלה היה מדבר דברים שיש בהם טעם
חכמה ושנה דבריו בהוליו מפיו דברים שבהם טעם סכלות, וכן כתוב בנ"א (כ"א)
י"ד) ויתהלל בידם, כל' כשתפסוהו לחתו בבית הספר תחת בקש על נפשו עשה
עלמו, כהולל וסוטה : אבימלך : כל מלכי או סדני פלשתיים נקראו בתאור זה

כמו מלכי מצרים בתאור פרעה, ומלכי עמלק בתאור חגג (וירם מאנג מלכו, פר'
כלק) וגו' הוא מלך מגו, וגו' כל"הק הוא מרום הבית, ופ"א בשם פרעה לוספת
כפ"א רפה כל' ישמעאל, והיא כה"א הידיעה כל"הק א"כ פרעה הרעה והוא המלך
הרועה את עמו, ומלך מל' מלכי יספר עליך (דניאל ד' כ"ד) היועץ ומדריך את
עמו, ומלאנו אברך שפירסוהו לווי מל' ברך כל' « ברעו לפניו ! » רק יש לקבל
גם דברירט"י ואונקלוס סר"ל אב למלך וכן הוא אומר ויסימני לאב לפרעה (פר'
וינס) ורך אז רעה הוא Rex כל' רומי : וירך : שם ועלו כי נמלט מידם : —
(ג) בה' תתהלל נפשי : דומה להתחלת מומור הקודם רננו לדיקים, ע"כ מלא
מקום אחריו : ענוים : אנשים שבהיות להם ענוה בודאי יש להם כל כשרון ישמעו
בהללתי וישמחו : — (ד) גדלו : אחס הענוים : — (ו) הביטו : הענוים או
המביטים כל' מי שיהיה ויביט אליו : ונהרו : ל' ואל תופע עליו כהרה (איוב ג'
ד') בהביטם אליו פניהם מאירות ולא קודרות כי הוא מאיר פניו אליהם ומזיו יפעמו
יקרנו גם פניהם ולא יחפרו, בחילוף אותיות כומ"ק יחורו, ל' הלכנת פנים וחרפה,
ויש ג"כ לפרשו מל' ונהרו אליו כל הנשים (ישעיה כ' ב') מביטים אליו ומתקדים
לכא עדיו ופניהם אל יחפרו : — (ז) זה עני קרא : כמו בעבור זה עשה ה' לי
בלאתי ממצרים, זה במקום אשר וכל' ארמי די בחילוף וי"ן כדל"מ (ורא-דראון),
ואשר מלאנוהו להוראת אס אשר נשיא יחסא (פר' ויקרא) אס עני קרא זה שמע,
ויש לפרשו עני זה, (הוא דוד) קרא זה שמע : — (ט) טעמו : ונסו הביטו :
— (יא) בפירים : אריות בתקפם כשפרו וגדלו : — (יב) לבו : אלי : —
(יג) נצור לשונך וגו' : להסך ממעשה דואג וחביריו המלשינים דוד לפני סאול :
— (יד) פני ח' : כלדיקים כתב עיני שחמיד עיני ה' והשגחתו עליהם וברשעים
כתב פני, שלטעה הוא פונה אליהם להכרימם : — (טו) רבאי רוח : מוסיף על
נשכרי לב, ושרש דכא ממקור דך או דק מוסיף על סכר ממקור בר או פר המורה
סנוף יפרד תהיות שלם, ורוח המורה רגון מוסיף על לב המורה מחשבה ויושיע מוסיף
לקרוב : — (כ) רבות רעות צדיק : אולי חכמת ה' מגוור שמהינה רבות :
— (כא) שמר כל עצמותיו : אולי הכשר, ימק, רק העלמות שהם קיום הנוף
ועמדתו לא תשכרנה : — (כב) תמותות : בעוד שרעה אחת די להכרית רשע
מן העולם, וככה תמותות בכנין פער להורוח כריתה גמורה : יאשמו : יש לשרש

זה הוראת החטאת והשמתון ההולך לרגליה המכרית ממנו כל תקוה וכל חריזות להחלץ מעניו : — (בג) פורדה ה' תוכן ענין כל המומור, ופסוק זה אולי כפלוהו עדת השדים אחר כל פסוק ופסוק, וכן במומור כ"ה פסוק אחרון פדה אלהים אח ישראל מכל זרותיו :

לה

(א) לרוד ריבה ה' חללת מומור זה וסופו הם אכזר הרשעים והללל הדיקים ושמחת בנה' ע"כ ניתן לו מקום אחר הקודמים : לחם את דוחמי ככל מקום שרש זה להוראת מלחמה הוא כנפעל לפי ששני הצדים מכים ומוכים, רק לא יתכן זה במלחמות ה' ע"כ בא כבנין הקל ותואר לחם יבא גם כבנין קל כמו דובר ודבור משורש ר"ב הממשש בפעל : — (ב) מנן להנן בעדי : וצנה שים לה רומח שנון באמלעיתה למחוז נ"כ את צרי : — (ג) והרק חנית או היו מכסים להנח החנית בתיק כדי שלא תחליד, או אחר שהשמתו בפעל הרק להוראת שליפת חרב השתמשו בו גם להוראת אחיזת כל כלי וזין : וסגור לקראת רודפי לך לקראתם וסגור להם מעבר הדרך : — (ד) יבשו שרש זה מקורו בוש כמו בשרש בשש שענינו עכיבה ואיחור ומורה תמיהה, ושרש כלם מקורו בל"א-גי ענינו הבין כי לא תעשה מחשבת איש, וא"כ יסגור אחר דומה ליכשו, ויחפרו לויכלמו, והם שתי הפעולות הבראות זו אחר זו : — (ו) וחרקלקות ממקור חלק וכפלו שתי האותיות האחרונות להוראת חלק הרבה ע"ד פקח-קוח (ישעיה ס"א א') ירחק-חק (מיכה ז' י"א) : — (ז) כי חנם וגו' חנם טמנו לי רשעם, חנם חפרו לי שוחה ומקרא מסורס הוא ; חנם, שאין להם התכללות, שאני לא הרעתי עמם : — (ח) שואה צרה שאחרים משיאים ומביאים על האדם : בשואה שדימה להשיא עלי בנה יפל, הוא הלשין עלי לפני שאל להשפילני מגדולתי, אחרים ילשינו עליו ויפילוהו ממעלתו : — (י) כל עצמותי טחת מהנה לא נשברה (למעלה ל"ד כ"א) : — (יא) יקומון עדי חמם יסאלוך, דבר שלא גנכתי, אולי במלשינות שהלשינו עליו היה גם כן שנטל חלק בבזה בראש לעלמו ולא למלך : — (יב) שכול דנפשי תולדות נפשי הם מעשה הטובים ואויבי שוללים ושוכלים נפשי מהולדותיה בהסתיון מדעת ב"א

וביחסם לה תחתן מפשים מנונים : — (יג) ותפלתי וגו' ועמה מה שהתפללתי עליהם שירפאו מחלים ישוב עלי ואנלל מזרתי : על חיקי ע"ד שבעתים אל חיקם (למטה ע"ט י"ב) : — (יד) קדר מל' שמש וירח קדרו (יואל ב' יו"ד) להפך מאדם עלו שפניו מאירות : — (טו) ובצלעי וגו' אם נפלתי רגע בידי יצרי ובאתי לידי חטא שמחו ונאספו עלי לספר בגנותי : נבים מל' נכה רגלים האמור במפיכת (ש"כ ט' ג') אני לולע לשעה והם נכי רגלים מכטון, אני נכשלתי פעם אחת בדבר עבירה והם מורגלים בפשע, ועכ"ז מדברים בגנותי : ורא ירעתי לפי שהם מלשינים עלי בסתר ולא יכלתי להכחישם : קרעו לבוש הדרי עלי והוא שמי הטוב : — (טז) בחנפי דעני מעונ חנפי שם דבר ולא תאר גם כי נקוד פתח הוא, והנפרד ממנו חנף, והבי"ת ענינה תוך, ושרש חנף לדעת שד"ל (משתדל סוף פרשת מסעי) ענינו כמו טנף וקלקל, רק לפעמים יש לפתרו גם כן להוראתו בל"ת, ומקורו אולי הוא חן-פה כדברי Gusssetius הביאו במשתדל (שכ) וכן בדניאל (י"א ל"ב) יחניף בחלקות, ומעונ במ"א (י"ו י"ב) מלאנו להוראת מאכל ה"כ יש לפרש מקרא זה כשני אופנים, תוך חנופתם לשאול המוזן אותם למשתיו, ותוך לענם עלי לשמחו תוך סעודתו להרחיק מעליו רוחו הרעה יחרקו שיניהם עלי או תוך טינוף ולעג סעודתם, והענין אחד : — (יז) במה אתה רואה וסובל יותר מדאי : השיבה נפשי השיבה אל מעמדה ככראשונה, או יהיה מל' טובה ונחת, השקט נפשי החרדה מחמת טוהיהם : יחידתי מתאר יחידה שיחס לנפש נראה שקדמוניו היו מיחסים לאדם רק נפש אחת בעלת כוחות הרבה, ובטלו דברי המפרשים נפש רוח וגשמה כג' דברים נפרדים כבוד שמקורם נפש או נשף, רוח או רחב וגשם נרדפים, ואין ביניהם כ"א גבול זר המגבילם ולא מפרידם, ושם אותם כמו עלה ועלול, לזה הריאה תרות ואדם ישם וישף : — (יט) אויבי שקר אויב הוא המבקש רעת שואו, והשואה הוא הנוטר איבה על עמיתו גם אם לא יבקש רעתו, ע"כ ייחס השקר אל האויבים המשקרים בו ובבקשם רעתו מכחשים טובה שעשה עמהם, וחנם אל השואה שאל להם טעם לתלות בו שנאתם, והאויבים שמחו ברעתו לפני רבים ולא בוש, והשואה קרצו עין ו"ל רק לא העיוו להגיד שמחתם לרבים : — (כ) ועל רנעי ארץ לחיי שפל אלה לא תחכן מנוחת חמיד כ"א מרגעת רגע, והם מרוע לכס לא יכלו לסכול שכ"א יחדל

מעלכונן אפילו אותו רגע ויחשכו דברי מרמות לעבור מרגעו : — (כא) וירחיבו עלי פיהם : בהרימם קול כשמהם לקרוא האח ! האח ! — (כג) העירה והקיצה : אדם נעור תוך שינתו ותכף חוזר ויסן ומקין כשבא קץ שינתו או כשמאחר לחזור ולהרדם, וכן שני וייקץ פרעה שפער' מקץ השני מורה שבא קץ שינתו והראשון שאחר איזה זמן טרם ירדם שנית ומתוך כך נתן לבו למה שראה בחלומו הראשון ; א"כ הקילה מוסיף על העירה כמו שריבי מוסיף על משפטי שזה מורה חתוך הדין וריבי שיסתדל לריב עם מריבין, ואדני מוסיף על אלהי, אני קובל לפניך כי אתה לא כלכד אלהי עבודתי רק גם אדוני ויש לאדון לריב ריב עבדו, ואדני ל' רבים מורה יחוד האדנות, אתה הוא כל אדונים שלי שאין לי אדון בלתיך : — (כד) בצדקך : כמשפטך שאין אתה רוצה כ"א במה שהוא צדק : — (כה) נפשנו : מלאנו רעוננו, וכן אם יש את נפשכם (פרשת חיי שרה) : — (כו) יחרו' : פתאום, ולא יהיה בהם אחד שלא יכוש : — (כז) ויאמרו וגו' : אין לו הכרע כמו שאומרים היום כן יאמרו תמיד יראה ה' עמו גדול, או יאמרו יראה ה' עמו תמיד גדול :

לו

(כ) נאם פשע ררשע וגו' : יש לקיים פירוש הקדמונים לבי אומר לי שהפסע הוא יל"הר אומר לרשע שלא יהיה פחד אלהים לנגד עיניו, מ"מ היל"ל עיניך, כי נאום ר"ל הדברים עצמם שהפסע אומר לו והיה לו לדבר לנוכח, ועוד היל"ל אל פחד אלהים, לכן כ"ל שיש לפרש מה שהפסע הוא יל"הר מדבר על לב הרשע לפתותו לרע, לבי אומר לי גם אני, רק הרשע אין פחד אלהים לנגד עיניו, ולנגד עיניי, ולא רצה להתהלל בלדקתו, ודבר בנכות הרשע ושתק משבח עצמו : — (ג) כי החליק וגו' : כי היל"הר החליק אל הרשע כליו מפתחו בחלקלקות בעיניו, בהביאו תחת עיני נפשו טעמים לדבר על לבו כי הדין אמואס יעשה דבר שב"א יחשבוהו כעון : למצוא עונו : להשתדל להלליה בדרכיו המעוותים : לשנוא : את עמיתו, והשוכח עיון שנוא רק לא יבקש רעתו כאויב, ולכן יל"הר אומר לו ומה חטאתך אם תשנאהו מכלי בקש רעתו ? ואומנותו של יל"הר היום אומר לו לאדם עשה כך למחר אומר לו עשה כך עד שמכיוא למרוד

כה' : — (ד) דברי פיו : של רשע זה ההולך ומרשע יום יום, או דברי פיו של יל"הר הם דברי און כלו דברי ערמה ודברי מרמה, ולפי פירוש זה השני היה נכון לנקד חלל ל' לווי, יל"הר אומר לרשע אתה חושב בלבך כל היום מה טובה אוכל לעשות, חלל מזה כי לא יועיל לך : — (ה) און יחשב עד משכבו : מתוך שחלל ממחשבת הטבה, מעט מעט יבא למחשבת און וחמס, ומזהרור כל למעשה כי ע"י הזהרור רע חללה נפשו מחשב ררשע, עד שיגיע אל הקלה האחרון ואין מעשה רע שנמאס לו מעשותו : — (ו) ה' בהשמים חסדך וגו' : שחקים הם השמים העליונים ואם חסד אל גדלה עד לשמים, אמונתו כלו' אמתת הבטחותיו שהבטיח לישראל להגילם מרודפיהם גדלה יותר מחסדו והגיע עד שחקים : — (ז) צדקתך בהררי אל וגו' : אם חפץ לעשות רק מה שילדק גבה, עד ראשי ההרים הגדולים (ע"ד שלהבת יה, ישבעו עליה' ודומיהם) רצונך שימשול משפט בארץ וישפטו ויענשו רשעים גדלה עוד על חסדך כי הגיעה עד חקרי תהום רבה שלא נודע עמקה : אדם ובהמה חושיע ה' : גם הבהמה משוע נגדך בעבור הרשע ואתה מושיעה, כל שכן שמושיע אותי משוע נגדך בעבור מלשיני אל שאלו : — (ח) מה יקר וגו' : דבר יקר הערך הוא בטוח בחסדך ובני אדם שיש להם בטחון כך ישבעו וגם בע"הז מעונג שחקים ששם ביתך, ומשם תשפיע כח עדונים להשקותם, ושני המקראות דבוקים בענינם וע"ז : — (י) כי עמך וגו' : וממקור חיים אלה שמעך תויל כחל עדניך, או ר"ל הלדיק המתהלך עמך חי אפילו במותו והרשע המתרחק ממך מת הוא גם בחייו : באורך : מקרני אור פניך מאורנה עיני נפשו : — (יא) משך חסדך דירעיד : יחוט של חסדך שבשמים ימשך עד לארץ וינטה על יודעיד, ויחוט של צדקתך שהיא בהררי אל (וכמו שלדקה פחות מחסד כן הררי אל כמוכים משמים) ימשך על ישרי לב (הפחותים מיודעי ה') עד"מ המלך ואשיה היה ישר לב טרם דעתו אה ה' : — (יב) אל חבואני וגו' : זה מנחת המזמור לבקש מה' שיפורהו מאויביו ההולכים ומרשיעים יום יום מקנאתם בגדולתו ובנאותם אינם יכולים לקבלו, והוא נער, כפר עליהם ומלשינים עליו אל שאל להנידו מגדולתו או ג"כ להכריחו לגלות מארצו (מומור י"א), ואע"פ שבראשונה טוב בעיניהם שנמנה שר, (ס"א י"ה ה') מעט מעט נעזרה קנאתם ונהפך לבס עליו : — (יג) שם בשחת שחפרו לי : דחו :

מבנין פֿעל. נדחו בשוחתם ולא יכלו לקום ממנה וישנ' כ' למר' שם להוראת פתאום
ובכתב נפלו ודחו ל' עבר לפי שכ' כ' גדל בטחון דוד בה' שגראה לו כאלו נפלו כבר,
ועי' סיומו דומה מומור זה לסיום מומור הקודם יבשו ויחפרו ונו', לכן כתנו לו
מקום אחריו :

לו

(א) אל תתחרר • שרש חרה ענינו כעס ועלכון כדק לשרש קנא, שגם
הקנאה היא כעס ועלכון רוח על הללחת עמיחנו, וגם אם נניח ששרשו תחר כמו
ואיך תתחרה את הסוסים (ירמיה י"ב ה') שענינו התערב לב האדם להדמות
לנבור או חכם ממנו, גם זאת סוף סוף קנאה היא : — (ב) כי בחציר • שרש
חצר קרוב לקר, ומורה דשא הוקצר להאכיל לבהמה, ודשא מקורו דם, שנדוש
בעקבים, א"כ יפה מוסב פעל ימלו שהוראתו יכרתו לחציר, ופעל יכלו שענינו
יכחשו לדשא הירוק עתה ולמחר ייבש : — (ג) שכן ארץ • עשה לך כן על הארץ
כלו' לא תחשכנה כמקום מגורים שאין אדם משתדל בו לעשותו נאה רק כמקום
מיושב קיים שהאדם מולא נחת רוח ביפוחו, א"כ גם ממקרא זה למדנו שתורתנו
לא תתנגד לשמחות חדל, כי גם תזוה עלינו ליהנות מן העולם הזה כל מה שנוכל
רק שנקנהו באמונה ע"ד שאמר קהלת (י"א ט') שמח בחור בילדותך ונו' ודע כי
על כל אלה יביאך האלהים במשפט, שמח רק דפ כלו' זכור תמיד כי יש אלהים שופטים
בארץ, ואם אסרה עלינו תורה ביאות' (מלכד ביאות ערוה) ומאכלות, הלא הן
איסורי קדושה, ליסרנו כאב המלמד את בנו ולפעמים מונע ממנו איזה דבר
לנשותו בעניינים שאם יהפך הנלגל עליו ויתענה בע"כ כבר אמון ומלומד הוא ויסכול
ענויין כנקלה : ורעה אמונה • ע"ד ורעה כסילים ירוע (משלי י"ג כ') ל'
חברה ורעות, ורעה בחילוף אותיות (לאן-עאן רלן-רעע) רעה, שאדם מתרועע
לאשר ירעה בו, א"כ ורעה אמונה אהוב את האמונה ועשה אותה לך לרע : —
(ד) והתענג על דה' • פונג ראשית הוראתו העדר מכאוב ודאגה, וכן וקראת
לשבת ענג (ישעיה כ"ח י"ג) והפכו נגע (ע"ד לחץ חלץ ורבים כמהו) שהוא מכאוב
הנוף ודאגת הנפש (איש נגע לבבו, מ"א ח' ל"ח) א"כ והתענג על ה' עבודתך את
ה' תמלא כל מחשבותיך באופן שלא תרגיש לער ודאגה ותשחק ליום אחרון, והוא

הבונן לבות יבין מאוין מבלי שתבטא אותם כשפתוך ויתנס לך : (ה) גול על
ה' דרכך • יש לפרשו הטה אורח פעמך לנוכח ה', כלו' התהלך בדרכך שתורתו
למדריך ובטח עליו והוא יעשה זאת להוציא כאור לדקדק לערך הרשעים בהללים
דרכך בעוד שהם יפלו ממלכס, ויש לפרש דרכך עסקיך ופרנסתך הסר משא דאגתם
מעליך וכגולל אבן גול אותם משא על ה' ובטח עליו והוא יעשה עסקיך תחתך
ויזליחך באופן שיוכר לדקדק : — (ו) והוציא ונו' • לדקדק שהיה טמון, כי כ"א הרואי'
אותך בלי מלחיה לא יחשדוך כרשע, הוא יוציאהו ויגלהו לעין כל ברור כאור ומשפטיך
שדן אתה בעלמך עם מי הדין עמך או עם מריבך, וכשופט שכשכטו יפריד בין
עלומים המתעגלים בדיון כן אתה מודה על האמת ואומר הפעם אין הדין עמי הוא
יוציא מאיר כללרים : — (ז) דום דה' • ע"ד וידם הארץ, אל תלעק באדם נואש :
והתחולל • ע"ד וייחל עוד שבעת ימים אחרים (נח ח' י"ב) שא"א לפרשו ל' נפעל
שאו הוראתו אכזר תקותו (כוחלה אכדה תקומה, יחזקאל י"ט ה') א"כ ל' התפעל
הוא משרש יחל והראוי וייתחלן, וכאן הוא התפעל משרש חלל והענין אחד ומקור
שני הפעלים חל מל' ולא חלו בה ידים (איכה ד' ו') אדם כלתי סר מחקותיו ובה
יתלב וכתב שם (פר' נח) בפעם שניה ל' התפעל להניד כי התאפק להמחין בדעתו
טריד לכל הפחות שבעת ימים למלוא שנוי בקלות המים, רק אחר שבאה אליו היונה
ועלה זית בפיה היה תאב הרבה לשלחה עוד וכן כאן והתחולל התאפק על עלמך
וגם אם יחרה לך בראותך שלות רשעים אל תטיח דברים כלפי מעלה : מומות •
אל תקנא באיש שהלחתו באה לו מתוך שהוא חושב כל היום מחשבות להרע לעמיתו,
ואם איש כשר הוא ומלחיה קנא בלדקתו ויצדק כמהו ובטח כי גם דרכיך יזליחו :
— (ח) הרף מאף • שרש רפה בהפעיל מורה עויבה כמו ששרש חוק בהפעיל
מורה אחיזה רק שאחד ישמש במ"ס ואחד בכו"מ מ"מ הרפה שענינו אחוז ברפית
ידים באופן שהדבר יפול פחות מעוז ; ואף הוראתו כהדרתו (אנף) קולר רוח
לסכול ; התרחק מקולר רוח, ועוזב מכל וכל חמה, (ממקור חם) עברה חמה ותקופה :
— (ט) יירשו ארץ • יש על פני ארץ מקום נחלה לכל כ"א, ומאחר שהרשעים
אובדים, הדיקים הנשארים יורשים נחלה כפלים : — (י) על מקומו • משרש
קום קרוב לכוון שהיה רשע זה עומד שלו ובטח על כנו : — (יא) והתענגו ער
רוב שלום • שהשלום, מל' שלם, הוא העדר כל חסרון, ואדם יתענג בו (עמ"ס

למעלה פסוק ד') : — (יב) וחרק עליו שניו קרב יום שאוכל לך רק ה' ישחק לו כי יודע שיום מוכן לאכדון הרשע יקדים ליום שהוא הכין להפיל הצדיק : — (יד) עני המעונה ומדוכה במכאובי הנוף או בדאגות הנפש ומחויך כך רוחו ספלה : ואביון האונה ותאב לכל דבר מתוך חסרונו הגדול : רטבח שרש טבח יפרד מן זכח כמה שהוא שחיטת בהמות הרבה, וזכח יתכן גם כבהמה אחת, וכן כל מושאל לא כלבד יחסן להפיל עני אחד רק הוא רוצה להוריד לטבח כפעם אחת כל מי שדרכו ישרה, והחרב לטבח והקשת להפיל ארצה, ותחת הטבח שחפצו רשעים ימותו הם שבהשגחה אלהית חרבם תשוב אל חיקם וקשתותם שהיו הפלים להפיל בהם עני ואביון תסבך ולא הועיל, רק גם לדרכיה לא תזיק : — (טו) מהמון רשעים רבים מהמון ועושר רב שיש לרשעים ומדרכי ל"הק להשוות התאר במספר וסוג לשם הקרוב לו אע"פ שחוזר הוא לשם הקודם, וכן קשת נבחרים חתים (ס"א ב' ד'), רק יש ג"כ לפרשו רבים חוזר לרשעים, הצדיק הוא אחד ויש לו מעט, והרשעים הם רבים ויש להם המון נכסים ; והמון מרשם המה הוראתו השמעת קול, רק כל דבר מרובה קלא אית ליה, כלו' נודע לרבים : — (יז) יודע כמו יודע ה' דרך צדיקים (א' ו') עמ"ש שם : — (כ) ביקר ברים מלאנו חלב להוראת מבחר ודבר יקר, מכל חלבנו את מקדשו ממנו (פרשת קרח) עם חלב כליות חטה (פר' האוינו) א"כ ביקר ברים כחלב ברים שהם אילים שמנים : — (כב) ומקלדיו יברחו ג"ל שיש לקיים דברי הסוכר שכנוי של מקלליו חוזר לאל, שאין להניח שהצדיק יקלל ב"א כדי להכריזו ואם עושה כן לא צדיק הוא וידוע הוא שר"ל לא היו לאלישע על קללתו לנערים (ת"כ סוטה מ"ו) א"כ לזה רשע ולא ישלם ר"ל שאין לו כמה לשלם כי לא כלבד אבד ממונו רק אבד גם הוא עצמו, בעוד שהצדיק העשיר עד שיכול לחונן דלים ולא כלבד להלומם כי גם לתת להם די מחסורם במתנה, כי מברכיו של ה' יירשו ארץ וגו', ואם נפרש מברכיו ומקלליו של צדיק צריכים אנו להניח שתיבת כי יש לה הוראת על כן, וכמדומה שאין זו הוראה בשום מקום במקרא, כי שכחתי מאכל לחמי, כי אפר כלחם אכלתי (למטה סי' ק"ב) : — (כג) מצעדי גבר זה שהוא הצדיק, כוננו מאת ה' כי ה' יחסן דרכו, ו"ו של ודרכו משמשת להוראת כי כמו אשר לו הים והוא עשהו (למטה ז"ה ה') כי הוא עשהו ; רק דבר ידוע הוא שאין כל"הק פעול עם

אבלטיף, ונרישה מאישה (פר' אמור) והארץ תעוב מהם (פר' בחקתי) וזולתם מתי מספר אינם מתנדים לכלל הנכון והאמתי (ע"ין ככהבי ש"ל עליהם) א"כ מ"ס של מה' מ"ס הסבה היא, מאת ה' ובראנו היתה זאת שכוננו מלעדי גבר ; ודרכו יחסן יש לפרשו בשני אופנים, יחסן הדרך שנבר זה הולך בה כי דרך ישרה בעיני ה' היא, או דרכו כלו' עסקיו ופרנסתו כמו כי יודע ה' דרך צדיקים הנ"ל ; ויש ג"כ לפרש, אם מלעדי גבר (יהיה מי סיהיה) הם מה' כלו' אם יראת ה' היא המניעתם ואם גבר יחסן בדרך ה' אז יכוננו לעדיו ולא יפול, וגם אם יפול לא יוטל בכל גופו מוטבח על הארץ רק ד"מ על ברכיו, כי ה' סומך ידו ואינו מכיח שיוטל כל גופו לארץ : — (כה) גם זקנתי מכאן יש להוכיח שדוד חבר מומור זה לעת זקנתו ודומה בענינו למזמורים הקודמים ל"ג-ל"ו : — (כו) וזרעו וכניו ויש ג"כ לפרשו, צדקתו היא לו כזרע השדה שמגרעין א' ילאו לזרע מאה שנים, כן הצדקה תעשיר, תגדיל הנכסים עשר ידות עד שאדם עשיר יהיה לשר על חבריו, ולהפך יהיה רש : — (כז) ושכן לעולם ושכ לבטח לימים הרבה שיעלם ממך קלס : — (כח) אהב משפט להצדיק לדיק ולהרשיע רשע : — (ל) יהנה חכמה חכמה הוא מה שאדם לומד מאחרים, וכן כאן היא תורת ה' שכלנו, והיא ג"כ המשפט שתדבר לשוננו, וא"א שאלת מאסוריו תמעד כלו' שאפילו פעם אחת יטעה בדבר משפטנו, כי לא מדעתו יוציאוהו רק מתורת ה' והיא באמנה : — (לג) ולא ירשיענו בהשפטו א"ס הרשע יעיד עדות שקר על הצדיק להרשיעו בדין ה' ימציא עדים אמתיים שיוימו עדות הרשע : — (לד) וירוממך ירים אותך מתוך המון הרשעים כתרומה המקודשת לה' מתוך שאר החבואה : — (לה) עריץ שרש רעז (והפכו ערץ) יש לו קרבה עם רעז (פרץ-פרד), א"כ עריץ איש מרעיד בני אדם בעולם כחן, ובתאותו להרע להם : ומתערה מקור שרש ערה הוא ער מקור שם יער, ומלאנו ערות על יאור (ישעיה י"ט ו') שענינו ירקות, וכן ללקט אורות (מ"ב ד' ל"ט), א"כ ומתערה נעשה ירוק מחדש ע"י עלהו המתחדש בכל שנה ושנה : באורח כנטע באיקלים שקלב עליו הכוזה ששם הוא זורח מחליו בלי נטיעה ועבודה, ושם הוא כלכינו : רענן אולי מקורו רע-ענן, מפני נובה קומתו, ואח"כ הושאלה המיכה להוראת רטוב : — (לו) כי אחרית יש לפרש אחרית זה להוראת ורע ולהוראת תקוה (עמוס ט' א'), משלי כ"ג י"ח) ויש לפרשו

כמשמעו ולאים נפרד משם שלום, כי אחרית לאים חס וישר. הוא שלום, ימי זקנתו שלום בלי מכאוב ודאנה וכן נראה דעת כה"ט: — (מ) ויעזרם ח' ויפלטם. לפעמים נותן בהם כח להגלל בו והוא להם לעזר, ולפעמים הוא נלחם להם והם מחרשים: כי חסו בו. הם מבקשים מחסה תחת כנפיו והוא מסתירם תחתם כלפני המסמרת נזוליה תחת כנפיה להגללם מן העיט, ופלט ממקור לט מל' הגה היא לוטה בשמלה (ט"א כ"א יו"ד):

לח

(א) לחזכיר. עלמו לפני ה' הנותנו בנפש אויביו כאלו שכחו: —
(ב) בקצפך. מל' כקלף על פני מים, חרון אף הנידע ע"י הדיר היוצא מן השפמים והוא פתאומי ולא יאריך, לא כן בחמה התקיפה ומאריכה מקלף, והוכיח בדברים, ויסקר ביסורים, א"כ בקלפו יגער בו ובחמתו יכהו: — (ג) נחתו בי. מכנין נפעל, ותנחת מהקל, וכן שרש נגס משמש לזמן עבר כנפעל ולעתיד בהקל, ונחת ירד כל' ארמי, מ"מ מאחר שמקורו חת מקור שרש חת (אל תחת) נראה שאחר שנתנו לו מקום כל"הק השתמשו בו להוראת ירידה יותר ככה משרש ירד: —
(ד) אין מתם. כל מקום שיש במקרא עיר מתם או מתם (שופטים כ' מ"ד) פירש שד"ל ל' גבורי החיל, וכן מתיך בחרב יפלו ובכורחך במלחמה (ישעיה ג' כ"ה) ומקורותם בלי מים, וכן כאן אבר בלי מוס ומכאוב, ומשם מתם נהיה מתים וממנו מתיך בהשמטת מ"ס השרש; ויש להניח ג"כ שקרה לשם מתים כמו לשם רפאים הנרדף לו, ששימש להוראת ענקים המפחידים רואיהם כמתים יולאים מקבריהם: —
(ה) כי עונותי. עונש שבטבורם מכף רגל ועד ראש אין כי מתם: —
(ו) הבאישו נמקו חבורתי. הדם נהפך לליחה נפאשת הריח והבשר הולך וכמק, וחכורה ממקור חדר ר"ל דם נחבר וגנדר שמחמת כן נסרח ונהפך לליחה סרוחה: מפני אורתי. חטאתי נגדך ועוני נגד עמיתי לא להכעיס היו כי אם מחמת אולת וכסילות, וגם כפסוק י"ח הזכיר חטאת ועון ולא הזכיר פשע שהיא להכעיס: — (ז) נעותי. כל איברי גופי וכוחותיהם לא ילכו עוד בדרך ישרה רק יעותו דרכם (עוה ועות אחד הם) וכן נעותי משמע (ישעיה כ"א ג'): קדר הלכתי. לפני הפלים ואכלים להפך מאדם שמה שפניו מאירות, וכן נקראו כני

ערב המדכרי קדר מחמת קדרות פניהם וגם שם ערב עלמו (וכן שם עורב שחור הנוצה) ממקור ערב: — (ח) נקלה. נגע נבזה ונמאס, או שחין שהוראתו ל' המימו' (אם שחונה תהא נשומה בחפלתו של כה"ג בהיכל), ושמי ההוראות ממקור קל, קל הערך, או קל המשא מחמת הייחו לאפר: — (ט) נפוגותי. מל' ויעג לבו (פר' ויגס) סר ממני כחי: שאנתי מנהמת לבי. נאמרו שניהם על האריה, רק בהם ר"ל השמיע קולו בלחש, ושאל בחזק, וכן כאן דוד מדמה עגמו לאריה המתהויל בנהם והולך ומגביה קולו בשאנה; ומקור בהם ושאל הכרה הנשמעת מפי האריה Onomatopeia: — (י) תאותי. תאוה הוא פחות מחמדה, איני תאב לדבר גדול ועב"ז נמנע ממני, וירכו מכאובי עד שאני נאנח ותקצר רוחי (אנח! הכרה טבעית) מחמתם: — (יא) סחרחר. מל' ואת הארץ תסחרו (פרשת וישלח) ומקורו זהר או להר ומהם סחר או סיהר כל' ארמי, וחרם (האמר לחרם ולא יורח, איוב ט' ז') המקיפים הרקיע: גם הם. האור, ובא בלשון רבים מוסב אל עיני (עמ"ס למעלה ל"ו ט"ז): — (יב) מנגד. כמו ומשכ מנגד (פר' וירא) כי אמרה אל אראה במות הילד, ואינו כמו נגד או לנגד שהוראתו בריחוק רק שיראהו, ומקור נגד הוא נגד ונפק מן קדמוהי (דניאל ז' יו"ד) ל' זיבת מי נהר ההולכים ומתרחקים לאט לאט ממקורם וממקור זה גס שם הגידים המתפללים ומתרחקים מגועס וגם פעל הגיד כל' פרסם הדבר והפילו וגם שם נגיד מושך הלכא אחריו, ורחוק ממקור חוק או חוג שענינו נבול להלכה, הישב על חוג הארץ ויטביה כחנכים (ישעיה מ' כ"ב), א"כ מרחוק מוסיף על מנגד וידוע שבהנחת עבותות אהבה טבעית בין אחים וקרובים יתעלמו פשנאדם יותר מן הורים: — (יג) וינקשו. לי, מבקשים להפילני כחטא: הוות. אולי נחלפו אותיות אהח"ע והוא כמו עוות, דברים מעוותים, דברי סקר דוברים עלי כשרואים שאינני נופל ע"י מוקס שטמנו לי: ומרמות. יחנו וידברו עלי אל שאל מליירים דברי סקרם לפני כל' רמיה באופן ססובר אמת הם דברים: — (יד) חרש. שלא שמע מימיו ומתוך כך לא למד לדבר ומחרים: ובאלים. השומע רק נמנע ממנו הדבור מפני שנאלמת לשונו ונאסרה (מל' מאלמים אלומים, פרשת וישב) ע"י חוטאל הפחיתים התחמוגים: — (טו) תוכחות. להוכיח עם בעל דינו ולהוכיח על פניו כי סקר בפיו: — (טז) אתה תענה. אני ממתינ ומלפה שתשיב אתה דבר תחתי: — (יז) כי

אמרתי וגו' : מחוך ויכוחי יבינו הנחתי וישמחו ויאמרו אלהים עזבו ויתנאו עלי :
 — (יח) כי אני רצלע נכון וגו' : כי זה לשון כאשר הוא : בעוד שאני תמיד
 מעומד ועלול להיות כולע בהתאבקי עמהם, בעוד שמכאובי לא ירפני רגע, בעוד
 שאני מתודה עוני ודואג מחטאתי הם חיים ועומים, חזקים ואמינים מחמת רוב
 מכנס : — (כא) ישטנוני : יהיו לי לשטן השט בארץ ולופה עם מי יוכל להרע,
 כן הם צופים איך יוכלו לי : — (כב) אל תעזבני : אפילו לשעה, לכן כתב
 תעזבני ולא תטשני (עמ"ס למעלה כ"ז ט') : — (כג) תשועתי : אני משוע
 אליו והוא מושיעני :

טל

(א) לירוחן : מן הכרורים אשר נקבו להודות לה' בכלי סיר (ד"ה א' ו' מ"א)
 ומ"כ : — (ב) אמרתי וגו' : כל המזמורים אלה שחבר דוד ביום זרתו נתנס
 ללוים לשיר אותם בכ"המק, ישמעו ישראלים וישמחו כי אלהי מחסם מושיע ליראיו ביום
 לרה, ישמעו פתאים וילמדו ויבטחו בה', ישמעו גם כן החוטאים ולבם יתעורר
 לתשובה, ואין לך אפילו מזמור אחד שאיש מלך ודואג הקוראו בכונת לבו לא ימצא
 בו דברים הראוים לו כאילו בעדו נכתבו, וכדעתו כי לדיק אמרם ונענה ירוח לבו
 לבטוח בה', ופתח תקותו יללל גם דעתו וימצא מעצמו מזור למכאוביו ותעלה
 למחלת נפשו, להפך ממה שכתוב התרפית ביום לרה לך כחך (משלי כ"ד יו"ד) :
 מחטוא בלישוני : לתת הפלגה לאלהים, ישמע הרשע ויאמר ומה אושיל אני
 אם אדק, הלא זה לדיק ונגוע עולם השנה מכאוב : — (ג) משוב : מ"ס השלילה
 כמולכו וכחידם מגוי (למטה פ"ג ה') מחמת כי נמנע טוב ממני : ובאבי נעבר.
 כי התאפקתי מלצעוק ותהי זאת רוחתי : — (ד) בהגיגי : בהכל פי שלא יכלמי
 להתאפק מחמת כאבי הנעבר והחילותי להוציא הברות (לא יהנו בנרונס, למטה
 קט"ו ו') ומה עברתי להוציא דברים בלשוני : — (ה) מה חדרל אני : מתי
 אחד להיות בעולם, כמועד מה כבודי לכלמה (למעלה ד' ב') והח' בריל ודיללל
 טורי פירסוהו אחרי רמבמ"ן, מקור ימי אדע כמה נברה בי מדת החדלות, כל אדם
 חדל ועובר הוא עלי ארץ, רק המת בקטנותו הוא יותר חדל ועובר מהמת בוקנותו,
 ונראה שמזמור זה חברו דוד בבחרותו בהיותו סר אל משמעת שאל, ומעשיו אז

זכים, ועכ"ז רדפוהו, (מחת רדפי טוב, פסוק כ"א במזמור הקודם, וע"כ מצא מזמור
 זה מקום אחריו) : — (ו) טפחות : שרש טפח כל' מקרא ותפח כל' משנה ולפח
 כל' ערכי מקורס פח מקור שרש נפת, והוראתם ניפוח והרחבה, טפח רוחה יד פתוחה
 או קומת יד קמולה הנראית כנפוחה, טפוחי הילדים הם נגללים והולכים ומתרחבים
 ומחפשים, מטפחת בגד כפול ואם יפוט ירחב, עד הטפחות (מ"א ו' ט') מלשון
 וימינו טפחה שמים (ישעיה מ"ח י"ג) שהוראחו נטה והרחיב, ל' מושאל ור"ל שמי
 קורה ; וטיפח ע"מ להטפוח (ת"כ יומא ע"ח) דבר לח ע"י משקה, וידוע שהליחה
 מנפחת החושים, טפוח כלי שיש לו בטן נפוח ואולי הוא סיר נפוח (ירמיה א' י"ג)
 טופח מין קטנית דומה לפול רק נפוח הימנו : וחלרי כאין נגדך : ימי חלרו
 המועטים עד שילדק לאמר עליהם שהם כאין, היא דבר שידעת ונגדך הוא : אך
 כל הבל : לפי דעת בה"ט שהטעים אדם ברכיע מוגרס ר"ל נלכ ונגזר סלה כלו'
 כחוק לא יעבור, כל הבל כל אדם, כל דברי הבל שיע במלכ כל אדם כאילוים
 כהמון העם ונכון : — (ז) אך בצלם וגו' : כל איש יתהלך עלי ארץ בדמיון
 שהוא חוק עשיר נאה וכדומה, ושקר דמיונו כללם הדומה לאדם רק אינו כ"א לל
 ממנו : יצבר : נכסים ולא ידע מי יאספם לכיתו : — (ח) תוחרחי : מוסיף על
 תקותי שזו מל' קו הדק, ותוחלת משרש יחל ממקור חל (ולא חלו בה ידי, איכה ד'
 ו') מורה המתנת ישועה כלי ספק, ותוחלת קרובה לבטחון : — (ט) מבל פשעי
 הצילני : מעלולי פשעי, שהפשע ע"ה והעונש עלול : — (י) כי אחה עשיח :
 ובלי ספק בלזק ומשפט עשית : — (יא) מחגרת ירך : סידך מתגרת בי, מלשון
 ואל תחגר בס (פר' דברים) והוא ממקור גר שאין לו מושיע והכל מחגרים בו והוא
 יגור מכל איש ובחילוף גימ"ל בחי"ח (פלג-פלה) אל תחגר במרעים (למעלה ל"ז
 א') : — (יב) בחוכחות : בעונשים המוכיחים על פניו דרכו הרעה באופן שלא
 יוכל להתגלל ולאמר מקרה הוא : חמירו : גופו שנחמד ויקר לו מכל, או עשרו
 ושאר דברים הנחמדים בעיניו : אך הבל וגו' : שנה ממה שכתב למעלה, והענין
 אחד, וכן דרך ספרי הקדש ובפרט ס' תהלים, עד"מ אדם ביקר ולא ילין, אדם
 ביקר ולא יבין (מזמור מ"ט) ורבים כמהו : — (יג) כי גר אנכי עמך : אם
 יקלרו ימי, ואם יאריכו לכל המרבה אהיה חשוב כחושב המתעכב חוץ לארץ מולדתו
 רק עיניו כלות כל הימים, לשוב אליה : ככל אבותי : שכולם שבו אליך, וראיה

עלמה גם מכאן לאמונת דוד בהטאות הגפס : — (יד) **השע** : מל' וישע ה' אל הכל (פרשת בראשית). שהוראתו ויפן, הפנה ממני פניך המשגיחים אלי לרעתי : **ואבליגה** : געזעניוס פירטו לשון פנים מאירות ונכון, וכלג בחילוף אותיות (להלחיל-להלחיר, הלג-הליק) ברק, בעוד פניך עלי פני קודרים, הפנה פניך לפני יאירו :

מ

(ב) **ויש אלי** : אונן, ומדרך ל"ה להשמיט תיבות הנשמעות מאליתן לקנר הדבור ולחזקן, ומלאנו כאלה פעמים הרבה בתנ"ך, ומליצה קרובה לשלפנינו היא ומכל דוד המלך (ט"ז ל"ט) שחטרה בה תיבת נפש : — (ג) **שאון** : מהוראת שואה וממסקל אחד וממקור שרש נשא אף כי בשי"ן ימנית הוא, מה שארש משיא כלומר טורה ומביא על אחרים : **היון** : מלאנו שם זה רק פעמים בתהלים כאן ובמזמור ט"ז ג', ולפי מקומו ענינו רפש, ואין דוגמה בלשונות בני שם ואין למלא מקור לה לולי נאמר שהיא מל' ולא תונו איש את עמיתו (פרשת בהר) מקום בלה נראה כנאות דשא ואיש ידרוך בו ולא ידע בו דרך יטבע ויאבד : **ויקם ער סרע** : במקום בטוח להפך מטיט היון : — (ד) **יראו רבים ויראו** : השירים היו בכל עת לכבוד תוך בני ישראל וזה מופת כי עם כינות היו, ובחבר דוד שירים בלי ספק שיעמדו לדורות הבאים וממקרה אבות ילמדו בנים ויראו את ה' יראת הרוממות שזה הוא אמתת ענין שרש ירא, ובין יראת הרוממות ובין בטחון בה' כפצע : — (ה) **רהבים** : מלשון ירהבו הנער בוקן (ישעיה ג' ה') שפירשו טל' יפצרו וידחקו, וכן הוראתו בכל מקום, ומקור התיבה להב (להלחיל-להלחיר) חוס בוטר בלב האדם ודחקו לפעול, וכאן רהבים ר"ל עסקנים המתהללים בחריגותם באמרם בה נעשה ונללנו וכדרכי הפעמים לריק ילאו וישטו מדרך אמת לדרך כוזב : — (ו) **נפלאותיך ומחשבותיך אלינו** : רבות שבדאש הפסוק מוסך עלמו ואחר עמו, רבות נפלאותיך ומחשבותיך אלינו : **אין ערוך אליך** : ערך בחטף סמוך לתיבת אליך, ע"ד קרית חנה דוד (ישעיה כ"ט א') והוראתו שווי או דמיון שארש המדמה דבר לדבר יערכם ויסדרם זה אלל זה : **אגידה וגו'** : הייתי חפץ לבשרם ולדבר בהם רק הם עלומים ומרובים מהגיד מספרם ואע"פ שהוא כבנין פעל לא זו

מהוראת מקורו שהוא ל' מספר, וכבר מלאנו ל' מספר בפעל, אספר כל עלמותי (למעלה כ"ב י"ח), והבדל בין הגדה לסיפור הוא כדברי בעל אור השרשים שהגיד נופל בין על דברים שכבר היו בין על בטורת עתידות, וסיפור אינו נופל רק על מה שעבר, מונה השתלשלות הדברים והמשכס זה על זה או זה אחר זה : — (ז) **אונים כרית לי** : ע"ד ה' אלהים פתח לי און (ישעיה כ' ה'), רק מליצת כרית לי מוספת על מליצת פתח לי, וענינה יצירת האהל סביבות האון להטיב השמיעה, ור"ל ערכת לפני דברי תורהך באופן שאבין חועלתם : **עולה וחטאה** : בתהלים עם פירוש לכמ"ר יוא בריל (ומירות ישראל דפוס שמיד, התקע"ז) נקוד וחטאה ח"ה פתח וטו"ת דנוסה, ולא ידעתי מאין להם, אולי להשוות התיבה אל ל' קרבן חטאת, רק בכל ספרי תהלים שבידנו הוא נקוד ח"ה חטף וטו"ת קמץ, כמו כסוי חטאה (למעלה כ"ב ב'), ואולי ר"ל לא חפצת שארש יביא עולה לרצון לו ויתמיד בחטא ע"ד לא אוכל און ועזרה (ישעיה א' י"ג) : — (ח) **אז אמרתי וגו'** : כשהבינתי שלא חפצת ביאחי לכיתך בעולות, אז אמרתי הנה באתי וכידי מנלת ספרך שבו כתוב מה שמוטל עלי לעשות ובו אהנה : — (ט) **בחור מעי** : בקרבי כלו' במלפני נפשי, איני הונה בה מן השפה ולחון רק כננסת היא בטוחותי : — (י) **בשרתי צדק** : כי אין בתורתך רק דבר נודק לעשותו : — (יא) **צדקתך** : מוספת אומ על שם נדק'תוסיף גם על הוראתו, ח"כ נדקה הוראתה לא בלבד דבר שילדק, רק דבר שכשר לעשותו : **אמונתך** : שאתה נאמן כלו' כמלא בלי ספק אל מבקשך המשוועים אליך ואתה מושיעם : **חסרך** : שאתה עושה יותר ממה שקיינו ממך ובלי זכות מאתנו : **ואמתך** : שאתה מאמת הכטחותיך, זהו מקור המלה, ועיקר הוראתה, רק תשמש להוראת חסד גדול שהכל יאמרו עליו באמת חסד הוא : — (יג) **ולא יבלתי לראות** : דומה למליצת ולכי עובני שבסוף הפסוק, נפעמתי עד שפנ לבי ובטלו חושי, וכן למעלה ל"ח י"א לבי סחרחר עובני כמי ואור עיני גם הם אין אחי : — (טז) **ישמו וגו'** : בשחם שנכלמו בראותם כי לא הלליו בנכליהם תוליד בהם שממון שהוא תבא אדם שנתכלכלו רעיוניו, ולרוב הוא מחמם רעדה שרואה דבר זר ומפחיד ואומר שם ! שם ! **האח** : הכרה טבעית מורה הרחבת הריאה אחר קולר רוח : — (יח) **עני** : מעונה ומדוכא מינוני : **ואביון** : אובה ותאב להללה : **יחשב לי** : מאחר שדעתי מכלכלת מלמשוב אני מחשבות על ענמי, וכשזכרתי כי

רבות מחשבותיך אלינו (פסוק ו') אמרתי הלא תחשוב גם עלי, ומפסוק ח' אומרתי עד סוף המזמור היא תפלת דוד קודם הללתי שפליה הוא מודה בפסוק כ"ז, וגם מזמור זה דומה בענינו למזמורים הקודמים, ע"כ סדרוהו אחריהם:

מא

(ב) **משכיר אל דל** - דל בחילוף אותיות (ורא-דראון) ול, ל' כוונן, היותי זוללה, (איכה ח' י"א) בגהוג שבעולם אין סם לב על נכזים ודלים, ע"כ אשרי המשכיל כלו' החושב מחשבות בשכלו להקים משפל מלכס: — (ג) **ואשר** - כתיב ואשר ואולי חסרה ו' החיבור מפני ו' הכנוי שבסוף תיבת ויחיהו שלפניה והראוי ויאשר: ואל תתנהו' גוף נמצא במקום נסתר ורכיש כמהו שמוך דברו מחלף מנוף לגוף, כמו ויאכילו מחלף חטה ומלור דבש אשכנעך (למטה סוף סי' פ"א) וכן בפסוק שאחר זה יסעדנו הפכת: — (ד) **דוי** - שם בפלס על תלמי שדי (הושע י' ד') ושם התאר שלו ב"י, וכן יקרה הוא שם דבר ויקר הוא תאר, ובל' ארמי יקיר בקו"ף דנושה, על משקל נדיק, אולי כל"ק נפל ממנה הדגש מפני שהברחה בתיבה זו היתה גרונית ע"ד קדשים שהיא לפעמים נקודה חטף: **כל משכבו הפכת** - כרים וכסתות שהיא שוכב עליהם וממנכס בכופד גופו אמה: הופכס למען ירפו וינוח לו, והוא ד"מ לומר אמה מרפה חליו ויש גם כן לקיים דברי האומר אמה הופך משכבו ממות לחיים ממכאוב להפואה, הק הראשון נראה יותר מפני תיבת כל: — (ה) **אני אמרתי וגו'** - ידעתי בעלמי כי השכלתי אל דל, ועתה שאני חולה (למעלה מזמור ל' ל"ח ל"ט) אני מופיר לדקתי לפיך (ע"כ ג' ג') ומבקש ממך שתחנני ותסעדני על עתה דוי: **כי השאתי לך** - הפא נפשי המדופאה יען כי חטאתי לך: — (ז) **שוא ידבר** - בשאלו בשלומי ובכחש: כי חולה עלי: **לבו יקבץ און לו** - הוא מפקס למלוא בתואר פני-או במהלך חליו אות: על רוע מזבי כדי להתנבא עלי רע: — (ח) **יחר** - כולם שוים בגבר זה: **יתלחשו** - לחם בחילוף אותיות (להליל-להליר) רחש, רחש לבני דבר טוב: (למטה מ"ח ב'), ומלאנוהו נס הפוך וימחהו כל הלילה (סופטים ט"ז פ'), לא ידעו שמתם על חליו לרפס סקיוווס: **יחשבו רעה לי** - תיבת לי אינה מיוחדת שאם היה כותב עלי יחשבו רעה היה ר"ל לעשות לי רעה, בעוד שהלכו לומר עלי כלא לנזקי חושבים

ומתנבאים דבר שירע לי: — (ט) **יצוק** - כמו יצוק עליו כל ימוט (איוב מ"א ט"ז) מחובר ודבוק: **ואשר** - כמו אשר נטיא יחטא (פרשת ויקרא), את הברכה אשר תשמעו (פר' ראה) ל' אם זכאשר, מאחר ש'צוק ודבוק בו חולי רע וכבר נפל למשכב לא יוסיף לקום ממטמו: — (י) **הגדיל ערי עקב** - מלשון ואת עקבו מים לעיר (יהושע ח' י"ג) ל' מארב ובנידה, עקבני עקבה גדולה, ע"ד כי הגדיל איוב (איכה ח' ט') : — (יא) **ואשרמה להם** - כפעלם וחולי זה נראה שחלה דוד בנערותו קודם שיכריחוהו שאל לגלות, ומקנאיו אוו מיתתו למען יאבד שמו המחשיך תפארתם, א"כ ואשלמה להם אינו ר"ל ארדפס עד חרמה, רק כדברי רד"ק כאשר עשו לי כן אעשה להם, ונחלותם תחת לבוש שק וענות בלוס נפשי (למעלה ל"ה י"ג) לא אחלה עליהם, והפרס יש בין ש'לוס וגמול, שרש שלם מורה כלות המלאכה בשלם שבפנים משא"כ בשרש גמל, א"כ אם היה כותב ואגמול להם חולי היה ר"ל ארע עמהם, עתה שכתב ואשלמה ר"ל אמדוד להם מדה כנגד מדה: — (יב) **יריע** - ישמיע קולו לשמחה: — (יג) **דאני** - ר"ל ולהפך מזה שאיבי ישמח במפלתו (וכן למעלה (סס) ואני בחלותם לבושי שק): **חמכת בי** - שלא אפול והעמדתי לפניך כלומר צחיים לזמן ארוך שיעלם סופו ממחשבת כ"א: — (יד) **ברוך וגו'** - נוסף פסוק זה בסוף כל ד' הספרים הראשונים, ומעולם ועד העולם ר"ל מהימים הנעלמים קודם בראו אלהים אדם על הארץ עד הימים הנעלמים אחר שהארץ כנגד תכלה ראויס מעשה ה' לברכה: **אמן ואמן** - מל' ויאמנו דבריהם (פר' מקץ) יאמן כא דברך (מ"א ח' כ"ו) חפלי זה שה' יבורך יאמן ויתקיים:

תורה - לאל היום יום י"א אלול ש' יראתך באתי עד סוף ביאורי לס' ראשון שבתהלים, כן יאריך ה' עוד ימי ושנותי וימי חברי הנעשים לבוא עד תכלית מלאכה עצומה זו בעוד הצור הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה:

ספר שני

מב

(א) **לסנצח משכיל לבני קרח** - שמונה מזמורים הראשונים מקרס דוד לבני קרח, וכל מזמורי ספר זה חוץ משנים האחרונים (ע"א ע"ב) כולם

מתחילים למנחם, שיר, משכיל, אל תשחת, מומור וגו' א"כ יש סדר למומורים ולא במקרה נאספו: — **(ב) באיל תערג**: הפעל לשון נקבה ואולי ראוי כאלת תערג וחסרה הת"ו מפני ת"ו של תערג, והאיל רך לבב הוא ונקבתו רכת הלבב יותר ממנו, ע"כ קול עלה כדף ירדפה ותנוס, ובכן תערוג ותאזה לאפיקי מים, וכן כתוב נפתלי אילה שלוחה (פר' ויחי) ולא כתב איל שלוח, ומקור שרש ערג הוא רג, ולא תתאזה בית רעך (פרשת ואחחנן) מתורגס ולא תרוג, ומקור זה גם שם אתרוג והוראתו נחמד ומהודר: **אפיקי מים**: מבואר למעלה סימן י"ח ט"ז: — **(ג) צמאה נפשי וגו'**: מומור זה חברו דוד כבדו מפני שאל ובזכרו ימי נערותו בעלותו מדי שנה בשנה 'לכית ה' והוא בחכמתו לסיר ונגן הולך בראש החול: **ראל חי**: שהאלילים הם פגרים מתים, וכן הוא אומר (למטה ק"ו כ"ח) וינמדו לבעל פגור ויאכלו זבחי מתים, וכן ולא נתתי ממנו למת (פר' תבא) נראה שרצונו לא נתתי ממנו לעבודת אלילים, ובין הקללות שאיים עליהם משה כתוב וכנפל ועבדת שם אלהים אחרים עץ ואבן, שאלם לא יסאך בלי עבודת אל, ואם ימנע ממנו עבודת אל אמת ידבק באלהי שקר (ש"א י"ג כ"א), רק דוד ביושר שכלו לא דבק באלילים מתים והיה אמת לאל חי: **ואראה פני אלהים**: תקון סופרים להרחיק הגשנות מהתו יתברך, וכן בכל מקום שבאה מליצה זו ראוי פעל ראה לכח כבנין קל, ואראה, שאל"כ היה כותב לפני, שר"ל: — **(ד) באמר וגו'**: הגוים האלה שאני מתגורר עמהם מחרפים אותי באמרם וכי לא תעבוד לשום אלה! — **(ה) ואשפכה עלי נפשי**: ע"ד נספך לארץ כבדי (איכה כ' י"א), כבד נחם מרוב היגון, ונשפך לארץ ומלאנו כח"ך משתמש לפעמים בשם נפש, ולפעמים בשם לב, או קרב, או מעים, או טוחות, או כליות, או כבד, להוראת המחשבה והרעיון, ותיבת עלי ר"ל בקרבי, ע"י זכרי הימים הטובים שעברו אני ממם את נפשי בקרבי מרוב כביתי ויגוני עד שירפו ידי ואחדל מאומץ לבי: **בסך**: מלאכהו מקור הפוך לפעל תכסו על השם (פר' בא) ולסם מכס ומכסת, ובל"ח סכוס כמ"ס נוספת: **אדרם**: כמו שנקדוהו הוא בנין התפעל במקום אתדדס כלומר אתדדה עמהם והכניו ע"ד תבואהו שואה (למעלה ל"ה ח') ודומיו במקום לו, עליו או מלה אחרת, ולא יכלו דברו לשלום (פר' וישב) פירשו שד"ל באופן אחר נאה ומתקבל (ע"י נמשדל) ולא יכלו לסבול דבר כחשו שהיה מדבר לשלום ובקברו ימים ארבו;

רק תוכל מלת אדרם להיות מבנין פעל והראוי **אדרם**, אני כשירי ונגוני מחכמים אחרי: **הסון חגב**: כקול המון חוגב, או סרס המקרא ופרשהו, אדרה אוחס והס המון חוגב, כקול רנה ותודה: — **(ו) מה תשתוחחי**: לעפר, מוסב למה שכתב למעלה ואשפכה עלי נפשי: **אורנו**: אתודה לפניו ישיעות שבאו לי ממנו ולא במקרה, ועיין מ"ס סי' ל"ט י"ב: — **(ז) ער כן**: כי רפו ידי אני זוכר חסדיך הראשונים וחזור ובוטח, ויש לתת למליצת על כן הוראת כי על כן (כי על כן עברתם על עבדכם, פר' וירא, כי על כן לא נתתיה לשלה כני, פר' וישב) ל' יען, נפשי תשתוחח בזכרה ימים שעברו ובערכה אליהם ימי יגון אלה: **מארץ ידרן וגו'**: שלשה תחומי א"י שמהם באו לבית ה', וממערב היה ים הגדול וארץ פלשתיים ומשם לא באו דוד וסיעתו מעולם, והירדן ממזרח, והרי חרמון (חרמונים בלשון רבים) מלפון והר מעער או שעיר (לעירה במקום שעירה, מ"ב ח' כ"א) מדרום, ודוד ברעותו הלאן היה מתרחק מבית אביו, ובבא החג היה בא בראש הבאים לבית ה' ממקום שהוא שם: — **(ח) תהום אר תהום קורא**: מבואר לבית ה' היינו מתענגים בהמית הנחלים המולידים קול בקלוחם כאלו קוראים זה לזה להתקבץ ולהיות נחל גדול: **צנוריק**: הם מהלכי הנחלים מתחת לארץ כאמת המים המקלחת כנזור עשוי בידי אדם, וכל תהום או נחל בשמעו קול צנוריק (לקול) קול חברו מתחת לארץ, הוא קורא לו בא ונתחברה יחד, כלו' הנחלים אחר קלוחם מתחת לארץ מתחברים יחד בלאתם לאור ומולידים קול נעים: **כל משבריק וגליר וגו'**: משכרים הם המון מי הים בהשתכרם על סלעי שפתו, וגלים הם המון מימיו בהתגלגלם אלה על אלה בחיקו, ודוד מלטער על היסוד מלבו, ואומר לשעבר התענגתי בשמעי המית מי הנחלים שעליהם עברתי לכא אל מקדשך, רק עתה נהפך עלי הגלגל, והמית גלי הים עברה עלי להטביעני: — **(ט) יומם יצוה**: לשון תחנה לעתיד: **הפלה לאר חיי**: כהוראת ל' תפלה בכל מקום ממקור פלילים, דון דין בעלמו ובקש רחמים על חטאתו אם ימלאנה: — **(י) לאר סלעי**: שכבר היה סלעי ומלידותי: **קורר**: מל' שמש וירח קדרו (ויאל ב' יו"ד), פני חסוכות ולא מאירות: — **(יא) ברצח בעצמותי**: יש לשרש רצח הוראת קטילה ע"י עקיפה ודקירה, וכאן הוראתו עקיפה ממארת, וכתב בעלמותי שהיא חולי השודגרא (מ"ב סוטה יו"ד) לעת זקנתו חלה את רגליו דאסא שאחמותו שודגרא היכי דמי שודגרא

כמחט כבשר החי) בכל פעם שלוררי (הם הגוים שביניהם היה מתנורר והם לוררי ישראל וגם לוררי דוד לולי היו צריכים לו וכוטחים בזרוע כחו) מחרפים אותי כאמרם אין לך אלה, דבריהם הם כמחט כבשרי : — (יב) ישועות פני חסרה ו"ו הרבים ואולי היה ראוי להקדק ישועת לשון יחיד, פני קודרים והוא מושיעם ומאירם שנית :

מג

(א) סגוי לא חסיד : החכם פ'ליפזאן סובר שמזמור זה איננו דבר אחד עם הקודם אע"פ שמשקלים בפסוק מה תשמוחחי כמהו, רק קדם לו בזמן הרבה דורות ויכל מפ' דוד, בעוד סס' מ"ב נראה לחכם הנ"ל דברי אחד מן גולי בבל המתאונן על ביטול העבודה בירושלים, ולסמוך דבריו הביא שלוואלנטא יש בראש מזמור זה חזית מזמור לדוד א"כ הוא מזמור לעלמן, ומולא גם הפרש גדול כל' שני המזמורים (מעוי-סלעי, ונחתכי-שכחני) ובס' מ"ב הם עמים עובדי אלהים המתלוצצים בו כי אין לו אלהים, ובס' מ"ג רודפו הוא גוי לא חסיד ואיש מרמה, ועם כל אלה נראה לענ"ד ששני המזמורים אחד הם, ואין צורך להביא שהראשו אחד מן גולי בבל אמרו, וראוי והגונים דבריו כפי דוד בברחו מפני שאול כמו שפירשנו, וגוי עגיני המון עם שיש לו סדר והנהגה מדינית, ובא גם להורות המנהיגים עלמם ע"ד הגוי גם לדיק מהרג (פר' וירא) והכונה על אימלך, וגוי מלך המגיני ואג' מלך עמלק מקור שמם נג שהוא מרום הבית, ונימ"ל ויו"ד שתייהן ממולא גיכ"ק, ואולי הנימ"ל רפה היה לה בזמן קדמון הכרת וז' כל' איטלקי הקרוב מאוד להכרת היו"ד, א"כ גוי לא חסיד הוא שאול, ואיש מרמה ועולה הוא דואג או אחד מלוררי דוד : — (ב) ונחתני : מוסיף על שכחני, שהוראתו עובתני אף בזכרך אותי, וכן מעוי מוסיף על סלעי שהוא ל' מושאל וכן אתהלך מבנין התפעל מורה תמידות ההליכה כמו הההלך נח, א"כ מוסיף על אלך שבמזמור הקודם, ראיה ששני המזמורים אחד הם : — (ג) שלח אורך : בעוד שעתה אני קודר : ואמתך : אמתת דברך וגודל חסדיך : הר קדשך : ארץ ישראל שהיא ארץ קודש וארץ הרים וגבעות : — (ד) שמחת נירי : גיל גדול משמחה רק הוא לרגע בעוד שהשמחה תאריך, האל שהוא לי שמחה גדולה ועומדת, וכן

השמחים אלי גיל (איוב א' כ"ב) ולא אזה דוד לשוב לארצו למלוך רק לעבוד את ה', ולה' בוחן לבות וכליות לא היה מכחש :

מד

(א) למנצח וגו' : אם נקבל דברי ר"ל שמזמורי תהלים בר"הק כאמרו סרה כל קושיא; וכל בן דעת ידע להפריד בין ר"הק ובין נבואה, ודוד אחר חטאו כתב (כ' י"ב י"ג) לכ טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי אל תסליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני, א"כ ר"הק עוררתהו, ובקראו דברי משה המאיימים על ישראל ומעתידיים עליהם גלות בין העמים ולחץ קשה (קללות כי תבא ובשאר מקומות) הבין שיבא יום שדבריו יתאמתו ולייר לעיני שכלו הטהור שפל מלב ב"נ בגלות והתאמלס בעבודת ה' וחבר מזמור זה לשיר אוחו לדורות בב"המק; ואם לא נכיה דעה זו כודאי לא נדע מזמור זה באיזה זמן נכתב, לפי שכלי פקפוק לכל הפחות בזמן מלכי בית חשמונאי הראשונים כבר נסדרו ספרי תנ"ך כסדרם בלי תוספת ומגרפת כמו שהם בידנו עתה, וענין מזמור זה יאות ללחץ אחינו ב"נ בלרפת ובאשכנו בסוף האלף החמישי ולא לגלות בבל או לדורות הראשונים של גלות אדום, וכל מזמורים אלה המדברים בגלות ב"נ או כלחלם מחת עול העמים, כמו מזמור זה וס' ע"ט וקל"ו הם כתובים במליזה קלה ונמרלת כאילו ילאו מקולמוס איש אחד שטרח להשיב עטרת שפת קודש ליושנה, ושנים האחרים נוכל להניח שנכתבו בראשית גלות בבל, רק מזמור זה מזייר מלב האומה בספלנות ובלחץ גדול עד שמכריחים אותה לכחש אחי אלהיה או לסבול עול כבד קשה ממות שהכביר עליה גוי מתנקס בעוד שהאומה זרויה בין הגוים, וזה לא יתכן אפילו לימי אנטיוכוס עם כל הרעה אשר עשה לישראל : — (ב) פעל פערות : כבר כתבנו למעלה בס' ז' י"ד ששרש פעל מורה עשות דבר בכונה כדי שילח : — (ג) ותשלחם : מל' תשלח קליריה עדי ים (למטה פ' י"ב) ומוסב לאבותינו כמו כנוי של ותטעם, ור"ל הפריחם והרחבת את גבולם : — (ד) כי ימינך וגו' : הם הושיעו לנו : ואור פניך : שהיית מראה להם פנים מאירות ולוחקות : — (ה) אתה הוא : כמו שהיית לשעבר כן אתה הוא מלכי כהיום, א"כ לזה גם עתה שיעקב יושע : — (ו) נגנח : נלחח בנקלה, וזה הייתה גם דעת לדקיה בן כנענה

(מ"ב כ"ב י"א) בעשותו לו קרני ברזל וכאומרו לאחאב באלה תננח את ארס עד כלותם, וכן נכנסם שלאחריו, נעשם מרמס לרגליו, וכוס קרוב לבו : — (ח) כי הושעתנו : לחוק הדבור היה נכון להוסיף הכנוי ולכתוב כי אתה הושעתנו : — (ט) באלהים הרדנו : ע"ד רננו זריקים בה' (למעלה ל"ג א') : לעולם נודה סלה : עולם סלה כמו עולם ועד, או סלה הוא ל' קריאה ומוסב לאל (עמ"ס למעלה נ"ג) : — (י) אף זנחת : אף כאשר זנחתנו ותכליתנו ונו' כל זאת באמתנו ולא שכחנוך (פסו' י"ח) וכל הענין קשור יחד : — (יב) זריתנו : פעל זרה וחבריו, זרא, זרס, זרע, זרק, ופור, ובור, כולם ממקור זר, מקור שם זרא (והיה לכה לזרא, פר' בהעלותך) מורה הרחקת דבר מאללנו באופן שיהיה זר לנו, מ"מ יפרד פעל זרה מפעל נפץ והפין שעינינו פיזור לכל רוח, בעוד שזרה ענינו פיזור לרוח אחת רק תיבת בגוים שלפניו מורה פיזור לכל רוח, לפי שעינינו בין כל הנגיים, ולכן קשה להניח זמן חיבור המזמור, שאם היה כותב לארץ אחרת זריתנו אולי הייתי אומר שנכתב בימי גלות בבל : — (יג) בלא הון : לא הועלת בעונש שענשחם כי משעבדיהם לא הכירו כיכלתך באמרם ידנו רמה ולא ה' פעל כל זאת : ורא רבית במחיריהם : לא כחרת באומה הנונה כמלכים להעבידם, רק נתתם ביד אומות שפלות ונכזות : — (יד) לעג וקלם : לעג בחילוף אותיות להג, ולהג חרכה יגיעת בשר (קסלת י"ב י"ב) ממקור שרש הגה, ל' הגיון ודבור, וקלם מל' ויתקלסו בו (מ"ב כ"ג) ל' לחוק וגדוף : — (טו) משל : שהגוים אומרים בזוי כעברי : מגור ראש : לשממון ולא לכחומים ע"ד ישם ויניד בראשו (ירמיה י"ח ט"ז) : — (יט) ותט אשרנו : לא שבראש הפ' מושך עלמו ואחר עמו, לא נסוג אחור לבנו מני ארמך ולא נטתה אשורנו ממנו : — (כ) כי רביתנו : כאשר דכיתנו ונו' אם שכחנו ונו' הלא אלהים יחקר זאת שלשת המקראות מחוברים : חנים : שד"ל בניאורו ליטעיה (י"ג כ"ב) מפריד בין תנין שהרבו שלו תנינים, ותנים שהיחיד שלו תן ומתרגמו כלבי הכר : — (כב) יחקר זאת : אם כשלונו רגע באמונתנו ואם במחשבתנו נסתפקנו אם יש ממש בע"א : — (כג) כי עליך : גם כי זה יש לו הוראת כאשר, או הוראת כי אתך נשוב לעמך (רות א' יו"ד), להפך : — (כד) עורה : עמ"ס למעלה ל"ה כ"ג על גבול שני הפעלים עור וקן, וכ"א על גבול בין למה ומדוע, ובהיות כ"י נאמנים

עם אלהים לא היתה נסס סבה להרע עמם : — (כו) דבקה לארץ בטננו : גופנו שח לארץ מכובד העול, ושחות הנפש הולידה שחות הגוף : — (כז) ופרנו : מן אחרים פדיון בעדנו, אויבינו ילכשו כושת תחתנו :

מה

(א) שיר ירדיות : הנאמר כיום כלולות : — (ב) רחש לבי : ישרנו המים מתורנס ירחשון מיל, וע"י שרילת השרץ המים נראים כרותחים, ומלאנו משרש זה שם מרחשת שמעשיה רוחשים (משנה, מנחות פ"ה מ"ח) כלו' רותחים, וכאן הוא ל' מושאל לבי רותח מחמת רעיוניו וילאה להסגירם בקרבו עד כי ילאו ממכלאס דרך הפה והלשון המשמישים אותם בכירור כעט סופר מהיר המליירת בכתובה ברורה לעין ויודע אני בעלמי שמה שרוחש בקרבי הוא דבר טוב ונכון ואני אומר עליו שיאות למלך, או יהיה רחש כמו הפוך חרש מענין אל תחרש על רעך רעה (משלי נ' כ"ט), לבי חושב מחשבות להוליא לאור דבר טוב, אני אומר לעלמי שיר ירדיות שאני מחבר עמה איננו לאחד העם רק למלך, לשונו לריך שמהיה עט סופר מהיר : — (ג) יפיפית : כפל אותיות השרש להוראת גדול היופי כמו ירקרק, אדמדם, חלקלק, חמרמר ודומיהם : הוצק חן ונו' : גם איש רע מראה ימלא חן בדברו דברי חן, מכ"ס אתה ששתייהן כך, יפי המראה וכן השפמים : על כן ברבך : על כן אני אומר כי מברכת ה' היתה זאת ומחשקו כך מכל בני אדם : — (ד) הורך והדרך : לעריצים המריקים חרבם להפיל עני ואביון היא לחרפה רק לך המשתמש בה לקיום אמת וענוה לדק היא להוד והדר; וגדר בין שני הנדרפים הוד והדר תמלאהו למעלה כ"א ו' : — (ה) והדרך : ומדוע היא הדרך כלו' מדוע כל איש יכבדך ? כי תללח (מל' וללחו הירדן ש"ב י"ט י"ח) תעבור על כל מונע ותרכב כלו' תחיש לעדיך להנן על דבר אמת ודבר ענוה ודבר לדק; וענוה מל' ענה (וזה אולי מקורו עין) שהוראתו פנות אל איש לדבר עמו, והאיש הענו פונה אל כל המדבר עמו יהיה מאיליו ארץ או מדלת העם, וענוה ראש כל כשרון, וענינה במקומות הרבה חסד, וענוה אינו סמוך לדק שא"כ היה כותב וענות, רק הס שלשה ענינים, ולא כל דבר אמת הוא דק ולא כל דק הוא חסד וענוה : וחורך נוראות ימינך : מאחר שתנמתך היושר ויכלת בידך לעשות, תעשה נוראות, ימינך כלו' יכלתך מורה

לך לעשות נורא; ואולי כונת הכותב היתה לעשות נוראות סמוך לימינך וראויה
הרי"ם ליבקד שוא, חרבך. ה"ל הורד נוראות שאתה עושה בימינך, והענין אחד :
— (ו) יפרו. מ"כ וז היתה ראויה להכפל עמים תחתך יפלו יפלו (חליד)
כלב אויבי המלך : — (ז) בסאך אלהים. כסאך כסא אלהים, או להוראת
עוז ע"ד רוח אלהים מרחפת, שלהבת יה, עלת ה', או להוראת השגחה עליונה
עליו, או להוראת דין ע"ד והנישו אדוניו אל האלהים (פר' משפטים) כסאך שאתה
יושב עליו לדון דין אמת יתקיים עולם ועד, וזה נכון גם עם הנכתב אחריו שבת
מיסור שבת מלכותך : — (ח) אהבת צדק. קודם שנמסחת : שמן ששון.
יש להבדיל שם הוראת הלובן וממנה בגדי שם, ורפפת בהט ושם או שיש ללובן
מראיתם, והשגחה פרח לבן, ושמן מלבן פני האדם, א"כ שמן ששון כמו שמן וטהור :
— (ט) מר ואהדות קציעות. ידועים סמים אלה בקבלה, מר מל' כמר מדלי
(ישעיה מ' ט"ו) נוטף טפות מן האילן, אהלות, מל' אהל מחמת ללו, ובפרשת בלק
מלאנוהו על משקל זכר כהלים נטע ה', קציעות משרש קצע קרוב לקצה וקצץ
וכולם ממקור קץ מחמת שקרבו עשוי חתוכים חתוכים, ומל"ה קצץ בלשונותינו
Cassia וראב"ע פירשו מחובר לכל בגדיך, כנפי בגדיך נותנים ריח מר ואהלות :
מני. כ"ל שיש לקיים דברי הסובר שמני זה בנוקם מניס ועגב וחסר התג להורות
על מ"מ הרבוי, כבואך להיכלי שן (מ"א כ"ב ל"ט, עמוס ג, ט"ו) ישמחך קול כלי
סיר היוצא לקראתך : — (י) ביקריותך. בין הנשים אשר יקרת מחמת חן
ויופין, המלכים מתפארים בהתקן עמהם ומשיאין לך היפות שבבנותיהם :
אופיר. מבני יקטן, והוא אחד מפכטי ארץ ערב, ושם הלכו עבדי שלמה לזהב הבא
לארץ ערב מארלות רחוקות : — (יא) ויתאו. ואם כן תעטי או יתאו, וכונת
מומור זה (אם לא כתבו דוד) ידע ברעה שגרמו נשי שלמה הנכריות ואינן לישראל
בדבוקן במשפטי עמך, ומדבר על לב כלת מלך זה לבלתי עשות כזוהן : — (יג) ובת
צר. יש מפרשים אותו ל' קריאה לנכח הכלה שהיתה בת לר, את בת לר אם כה
תעטי עשירי ב"י יחלו פניך במנחה, רק יש לפרשו נ"כ ע"ד בת ציון, הנשי נור
ופעירותיהם יביאו לך מנחה, וימשך שפע אלהי ישראל על נחלתו אם לא תנהגי בה
משפטי נכרים : — (יד) כל כבודך וגו'. כל הנכבדות בבנות המלכים הקרורות
בפנים ואינן נלכות לימין המלך כמוך אע"פ שמלכותן משועבד וזה תוכל למלך לרקס

לו בגדיו ולא להיות לו שכל, ובתולות הבאות לרגלה מובאות לך לשמשך כי את
מלאת חן בעיניך יותר מכולן : — (טז) תובלנה וגו'. לכולן יעשו שמחות
כנראה מקבוצ בתולות אל אחרונות כבואן להיכל המלך, כ"ס שיעשו שמחה לך :
— (יז) תחת אבותיך. אם מלך זה הוא ראשון ממשפחתו, או אם חבר דוד סיר
זה לכלולות שלמה בנו נפרט תחת כי אין לך אבות מפורסמים שיטבו על כסא
המלוכה יקומו בניך ויעשו שם למשפחתך, אך היל"ל תהיה גבורתך לפרסום שמך,
א"כ נ"ל שר"ל במקום ועל כסא שכבר ישבו אבותיך עליו יטבו עוד בניך (פסוק
ז'), א"כ חובר מומור זה בימים האחרונים, ואולי בת לר זאת היא עתליה אשת
יהורם בן יהושפט בת אחאב ואינן בת אחבעל מלך לידנים, ובימי אביו נשאה, ואז
כשר היה, שכן כתוב (ד"ה ב' י"ח א') שיהושפט התחתן לאחאב, ואשת יהושפט לא
הוזכרה, אולי היא עלמה היתה בת אחאב, א"כ חובר מומור זה או לכבוד יהושפט
או לכבוד בנו יהורם : — (יח) אובירה ששך. ע"י שירי זה שיתקיים עד דור
אחרון, ועל ידו ידעו באי עולם בגבורתך ויודו לשמך :

מו

(א) על עלמות. אולי רצונו מומור לנגן בקול דק וגעים בקול העלמות
או סיר יומרו אותו בלויית כלי כגון סקולו דק כקול עלמה ; וכנראה שמומור זה חובר
אחר רעש (אולי אותו רעש שהיה בימי עזיה מלך יהודה, זכריה י"ד ה'), שמחתו
נפלו בתים ונהרסו ערים והתגעשו מי הים ונעתקו הרים ממקומם, רק בל"י ובפרט,
סביבות ירושלים אע"פ שגם שם רעשה הארץ ופחדו על נפשם (זכריה שם) לא
הזיק : — (ב) מחסה ועז. בו נחסה ביום לרה ונפשו תחדל מפחדה ותאזור
עוז : עזרה בצרות. ל' עזרה לא יתכן בהללה שהיא כולה בידי שמים, רק כאשר
יסתדל האדם להנצל בכחו וה' סומך ידו, וכאן ברעש ברחו מבתיים הסדה להנצל
זה עזר על ידם שלא בלעתן האדמה : נמצא מאר. ע"ד דרשו ה' בהמלאו וגו'
(ישעיה כ"ה ו'), ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים הליו כה' אלהינו בכל קראנו
הליו (פר' ואתחנן) : — (ג) בהמיר. פעל זה הוא ממקור מר, וענינו תת רע
תחת טוב, והחליף מקורו חלף מל' וחלפת משם והלאה (ס"א יו"ד ג') וקוי ה' יחליפו
בה (ישעיה מ' ל"א) ל' רבוי ופריה, ע"כ הוראתו תת טוב תחת רע, וכאן בהמיר

ארץ פניה מארץ נושבת לגלים נלים : — (ד) יחמרו • מלשון חומר שענינו פל
ע"ד נלכו כמו נד נוללים (סירת הים) או מל' חומר אדמת עפר שלובנים זה לבנים
וע"י המית הגלים ינתקו רגבי החומר שבקרקעית הים והמים יעברו, והראשון כ"ל
יותר נכון : בגאותו • של אלהים (פסוק ב') או בגאותו של ים, וכבר בימים
קדמוני קדמונים יחסו הרעשים לים המכנים במעי ההרים סביבותיו חמר (Bitume
Erdpech) וגפרית ושאר חומרים הגורמים דליקת ההרים המקיאים ממעיהם אם
נוערת, ע"כ כל' יוני נפטון אליל הים נקרא מרעיש הארץ (Enosigaios) :
סלה • לשון תמידות, ההרים ילכו הלך ורעוש ואנחנו לא נירא : — (ה) נהר
פלגיו • נהר מל' ונהרו אליו כל הנוים (ישעיה כ' ב') מרולת פלגיו, וראוי לינקד
נהר, או ר"ל פלגי נהריו (ע"ד תולעת שני במקום שני תולעת, שני או שנים הנעשה
ע"י תולעת) והם קדרון טילוח או גיחון הנגרים בסביבות ירושלים : קדש משכני
עליון • שגש בשילה נכ וגבעון שרתה שכינה, רק ירושלים קדשה מהן : —
(ו) לפנות בקר • או שהיה הרעש עם עלות השחר, או לפנות בקר הוא משל על
ההלה, הולאה מחשיכה לאורה : — (ז) המו גוים • כל חכמתם וחכמת מלכיהם
תתכלע : ממו ממלכות • כי מקלת עריהם נהרסו ומיושביהן מתו, ונקשר הפסוק
לשאריו, כאשר המו גוים וגו' ה' לבאות עמנו, ה' שהוא במקום נבאי נבאות אלילי
הגוים וכל הכוחות בידו להשמיד או להציל כי מקור הטוב והרע הוא לבדו, הוא
עמנו, והוא משגב ומחסה רם ונשא לנו לעולם : — (ט) מפעלות • שם פעל
מורה עשית דבר כבונה, ומפעל במ"ס נוספת מוסיף על כונתו, והוראתו מעשה
פלא ; לכו אלי ואבינכם מה כונת האל בשמו הארץ ע"י רעש זה, כל הממלכות
סביבותינו היוצרות לנו וגם זו לזו, והוא השכית מלחמות, כי לעת עתה אין להם
פנאי לפסוק בדברי מלחמה ויש להם לבנות שנית עריהם ולישב ארצם : —
(יא) הרפו • המתינו ותדעו עוד : ארום בגוים • ע"י מפעלי בהשפלת הגוים,
הם העמים העוים הסומכים על גבורתם ובהמיר הארץ כולה, אראה לב"א כי רם
ונשא אני, רק אנחנו כ"י לא נירא מאלה כי הוא עמנו :

מז

(א) למנצח וגו' • מומור זה חובר להודאה בבוא גוים פלומים על ירושלים
לתפסה ונולחו, ע"כ מלא מקום אחר הקודם (עמ"ש למעלה) : — (ב) כל

העמים • אחס עמים חלשים שמחו בנינוחנו כי ממנו תלמדו כי לא בחרב וכחנית
יושיע ה' ומגביר החלש על הנכוד אם יבטח בו ובהשגחתו : — (ד) ידבר וגו' •
נחן בלכם לבא להלחם עלינו בהיותנו שלמים אחס כזי טיפלו בידנו, ידבר, מל'
ארמי וענינו ינהג, והמדבר נוחן טעם לדבריו ומנהיג אחרים לרצונו : ולאמיום •
מקורו אם שכן מלאנו ג"כ שם אמה (לאמתם סוף פר' חיי שרה) בחילוף אותיות
אהח"ע ע"ס, מ"מ לאוס בתוספת אות עולם וחוק מעם : — (ה) את גאון יעקב •
ארץ זבת חלב ודבש שכית יעקב מתנאה בה כי נפלה לו בנחלה : אשר אהב
סלה • אשר • שכן לגאון, ע"ד והארץ לזכר (פר' בחקמי) שגם הארץ היא יקרה
בעיני ה' ובה בחר לעולם, או שכן ליעקב נ"כ, והראשון נכו יותר : — (ו) עלה •
נחלה ונתכבד, ע"י תרועת ב"י הנושאים קולם ואומרים ה' הוא האלהים נודע
כי נעלה הוא : — (ח) זמרו פשכיל • זמרו מומור על הללכם ישמעוהו
העמים וישיכלו ולא יוסיפו לבא להלחם בנחלת ה' : — (י) גריבי עמים וגו' •
הנותנים מחסה בארצם גם לגרים (לא תסגיר וגו' פר' תלף וטפטתם לדך בין איש
ובין אחיו ובין גרו, פר' הדברים, ואהבתם את הנר, פר' קדושים) כמעשה אברהם
המכניס אורחים בביתו א"כ מעשה עול הוא להתגרות בהם : נאספו • להודות
לה', כי בידו מנני הארץ, כל' בידו להגן ולהליל :

מח

(א) שיר מומור • שד"ל בפירושו לישעיה ס' ו' משער שנוסד מומור זה על
עלית רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל בימי אחז ירושלימה להלחם עליה
וראו כי לא יוכלו ללכדה כי חזקה היא מאד, וחזרו לארצם, והוא הולך ומפרש שם
כל המומור על נכון ; וא"כ דומה מומור זה למומור הקודם וראוי לבא אחריו : —
(ג) יפה נוף • מל' שלשת הנפת (יהושע י"ח י"א) מחו, והממלכה תחלק למדינות
והמדינות למחוזים, א"כ המחוז הוא כמו ענק או נוף (נוף חסר ע"ן הוא קטן
מענק) מילין גדול : משיש כל הארץ • כל הארץ בבואם לראות ירושלים
ינהבו פניהם מחמת יופיה, וזהו ל' משוב ושון, מל' שיש ושש הלכנים בלכעם, ולהפך
ממליכת קדרות פנים : ירכתי צפון • שד"ל בביאורו על ישעיה (י"ד י"ג) פי'
שלפי מחשבת העמים בימים ההם מקום משכן האלילים היה בירכתי צפון בהר גבוה

כדרך שהיה לדעת היונים בהר אולימפוס שלהם, וכן פירשו גם מוענמיללער ונענעניוס בשם יוחנן דוד מיכיליס, וכונת המשורר כאן היא לומר כי מה שהנזיר סוברים כי בירכתי לפון הוא מושב האלהים אינו כן, אבל הר ליון הוא באמת מושב האל, ובו באמת המעלה שהם מייחסים לירכתי לפון: קרית מלך רב. גם האלהים נקראו מלכים כמו המולך ומלכום ואדרמלך וענמלך, וכאן ר"ל קרית אל רב: — (ד) בארמנותיה: יושבי ירושלים נשארו שלמים בארמנותיהם ובניו על הבטחת ה' ע"י ישעיה (שם ו' ד') ולא הזמינו עליהם למלחמה: — (ה) המלכים: רצון ופקח נועדו, קבעו מקום לאסוף ולחבר נבואותיהם לעבור אח"כ דרך ירושלים: — (ו) ראו: חזק העיר וידעו כי לא יכבוש, ואולי יאסף שאר עם יהודה עליהם ותהיה להם המלחמה פנים ואחור, וחזרו אסור מבהלים ודחופים כאילו מלאך ה' דוחה אותם ברוח קדום, שכרוב כזה תשבר אפילו הכות תרשים, או מאורע אמתו נתן מקום לפסוק זה, אולי מלך מצרים הבטיחם בעזרתו ובכואו להם עם חילו באניות נשברו אוניותיו, והראשון יותר נכון שיהיה הכל דרך משל: — (ט) כאשר שמענו וגו': וכטובם אחר היו אומרים כאשר שמענו שמע חזק ירושלים ולא האמנו כן ראינו בעינינו: בעיר אלהינו אלהים יבוננה: מאמר מוסגר ודברי המשורר הוא: — (י) דמינו אלהים חסדך: חזר לדברי האויבים, ממה שראינו הדרת עיר ה' שנפל פחדה עלינו, אנו מניירים בלבנו כמה גדול חסד ה' שיסמך את תפלת יראיו בהיכלו: — (יא) בשמך אלהים: הם דברי המשורר, ע"י ישועה זו תתפרסם גדולת שמך על קלוי ארץ, עד העמים הרחוקים: צרק מלאה ימינך: אתה האל חפץ בלדק לא תוכל להביט שימאסף עם להלחם נגד עם כלתי אויב לו ולא מבקש רעתו: — (יב) למען משפטיך: שפעת כי הדין אתנו והושעתנו מצרינו: — (יג) סבו ציון וגו': המשורר מהתל באויבים ואומר להם, מאחר שבאתם לפני ירושלים סבו אותה וראוה מכחון כדי שתוכלו לפחות להגיד דבר מה ממנה לפני ארצכם, וישאר הדבר למוכרת אללם לדור אחרון: סבו: פעם אחת, הקיפוה פעמים הרבה, או סבב ענינו הקפה חסרה, והקיפו הקפה שלימה כתקופת השנה: — (יד) פסגו: בחילוף אומיות (פלג-פלח) פסחו (ויפסחו על המוכח אשר עשה, מ"א י"ח כ"ו) ופסח קרוב לפסע, עברו נגד ארמנותיה מכחון לחומתה: — (יט) כי זה אלהים אלהינו: סיום

דברי המשורר: על מוח: כמו תיבה אחת מל' עולם ולפי הכתוב ר"ל עד מוחנו עד ועד בכלל, ע"כ כתב על במקום עד:

מח

(א) לבני קרח: שד"ל ז"ל פירש גם. מוזמר זה (בכופה למכתב העתי הנקרא בשם המגיד, שנה שמינית, עלה כ"א וכ"ב) ושם חזק דעתו שמחברו הוא הימן או אחד מאלהיו שראה דברי האסף אחיו העומד בימיו (ד"ה א' ו' י"ח וכ"ד) במוזמר ע"ה האויבה עמי תורתי וגו' אפסחה במשל פי אביעה חידות מני קדם ורצה להגדיל מעלת שירו על סיר האסף ואמר שמעו זאת כל העמים, כלו דברים מתיחסים לכל העולם ולא לישראל לבדם, ותחת האסף אמר אביעה חידות מני קדם הוא אומר אפתח בכנור חידתי פי ידבר חכמות וגו' חידה וחכמה שהיא כולה שליוולא סיפור קורות הימים שעברו: מהשערה זו נראה ששד"ל סובר שלבני קרח אינו ר"ל חובר מאת דוד או מאת אחרים ונתן לבני קרח לשוררו על הדוכן רק חובר מאת אחד מהם, אבל מלאנו מוזמר ט"ל למלח לידותון מוזמר לדוד, א"כ ר"ל ניתן לידותון לשוררו מאת דוד מחברו, וכן למטה מוזמר פ"ח מוזמר לבני קרח משכיל להימן האזרחי, והימן זה ואחיו איתן (מוזמר פ"ט) נראה שלא היו מן הלויים רק מבני זרח בן יהודה (ד"ה א' ב' ו') ומה שם בתוספת אל"ף (זרע-אזרוע), ומסי' כ"ה בד"ה א' נראה שראשי הלויים הימן ואסף וידותון היו נכאים כלו מדברים (מל' כיב שפתים) ע"י המלך, כלו מקבלים ממנו השירים ומשוררים אותם בלויים כלי כינון או ממציאים להם נגינה, או מחדשים להם נגינה ידועה כבר, או לכל היותר מקבלים ממנו ראשי דברים ומרחיבים אותם במליצותם א"כ גם מה שכתוב מוזמר לאסף ר"ל ניתן לאסף לשורר רק לא חובר על ידו, לא כן בהימן האזרחי ואיתן אחיו (מוזמר פ"ח ופ"ט) שהם בעצמם חברו המוזמרים כמו מוזמר ל' המיוחס למשה, ואל תשיבנו ממוזמר פ"ט איך יהיה שאיתן בנו של זרח מדבר על דוד כל המוזמר כלו, לפי שאיתן והימן אלו אינם בניו של זרח ממנו רק מלאכיו, הלא כתוב בשלמה ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע (ובד"ה ודרע) בני מחול קוראים בני מחול שהיה מלאכיו זרח, וכודאי ערך חכמת שלמה לחכמת בני דודו, ולא לחכמת מי שקדמו כמה דורות, או על שם בניו ממש של זרח נקראו בשם זה ג"כ בני אחד

מלאכיו ששמו מחול, וכן יאיר הנלעדי השופט אחר אבימלך (שופטים י"ד ג') נקרא על שם זקן וזקנו (פר' מטות ודברים) וסוף סוף קדמונינו השאירו לנו שמות מחברי המומרים כמו שקבלום בקבלה מאבותיהם רק אין לסמוך על הדבר, ומומור ע"ט מיוחס לאסף ומדבר בחרבן הבית, ואין להשיבנו ממה שכתבנו על אודות רוח הקדש (מו' מ"ד) ולומר על אסף מה שאמרנו שם על דוד, שהפרש רב יס בין שני המומרים, וכדבר על מו' ע"ט וחברו קל"ז במקומם, סוף דבר השערת שד"ל נאה, רק יסודותיה מתמוטטים, או כמה שכתבנו לריך להניח שאסף והימן וידותון היו מקבלים ראשי דברים מדוד ועל ידו היו גִּבְּאִים כלו' מרחיבים דבריו ומוסיפים עליהם: —

(ג) גם בני אדם: אותם שאין להם מעלה אחרת אלא שהם מהמין האנושי, בני אדם וחיה: גם בני איש: אותם שאביהם או אחד מוקניהם היה איש מיוחד וכבד הנבדל ונודע מלד מעלתו, כמו הלא איש אתה ומי כמוך בישראל (ט"א כ"ו ט"ו); והנה תראה הזכיר החילוק שבין בני אדם מלד אבותיהם, ואחר כך הזכיר ההפרש שבניהם מלד הממון ואמר יחד עשיר ואביון, שד"ל: — (ד) פי ידבר חכמות: דברי חכמה, וכן תבונות דברי תבונה, וכן לדקות מעשי נדקה: והננות לבי: מה שאדבר כפי אינס דברים האמורים במקרה, אבל הם דברים שהניתי בהם בלבי, שד"ל; וכבר כתבנו (למעלה ה' ב') ששרש הגה ראשית הוראתו הסרה והולאה, בין שיוציא מפיו לבד או מלבו לבד או משניהם יחד: — (ה) אטה למשל אוני: אני רוצה לנגן בכנור כדי לעורר בלבי רוח השיר, אבל נגון זה לא יהיה נגון שמחה וששון או נגון קינה ומכפד או נגון תהלה ומודה, אבל יהיה נגון הראוי לדברי חכמה משל וחידה, אני אטה אוני לאותו נגון לימודי (Musica didactica) הנק' משל, ומתוך כך אפתח ואתחיל בכנור את חידתי, שד"ל; ומה שהכריח מאור דורנו זה לפרש כך היא מלינת אטה אוני שד"ל שאחרים משמיעים לו קולם והוא שומע דבריהם, רק כ"ל שיש ג"כ לפרש משל כמשמעו, דברי חכמה היוצאים מפי מלך מושל (מלך מל' ארמי מלכי ישפר עליך, דניאל ד' כ"ד, שבאים ושואלים בעצמם) טקסם על שפתיו ומדבר כלשון קצרה לעשות רושם בלב שומעיו, ומתוך שהוא משתמש בדמיונות להוליד הרגש בשומעיו נהיה שהשתמשו בתיבת משל מנורת ממשלה להוראת דמיון, וכאן רצונו המקור בדברי קדמוני שדברו משלים, או ג"כ אטה אוני אל לבי ההונה משלים, ובאמת כל המומור מזייר לפני הקורא בקיצור כפלא מלכ

אדם עלי ארץ, ורבו בו הדמיונות עון עקבי, כל ילין, נמשל כבהמות נדמו, כלאן לשאל שמו מות ירעם, ונורם לכלות שאל מובול לו, לא יראו אור: חידתי: שרש חוד וחוד מקור אחד להם, וחידה היא דבר קשה לא יובן כ"א על ידי חידוד הדעת, או דבר נפלא מתמיה כל שומעיו; וכאן יש לפרשו בשני הפנים, מתוך שאין אדם שם על לב כי העושר הוא אללו לפקדון התעוף עיניו בו ואיננו נראה שדבר קשה ההכנה היא לו, או שומע דברי המשורר יתמה שאין אדם שם לב על זאת אע"פי שדבר ברור הוא ומתחדש בכל יום: — (ו) למה אירא בימי רע: ימי רע הם זמן המנפה כמו להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת (למטה ז"ד י"ג) וכונת המשורר לומר שאין ראוי לפחד כשהמות חוטף ב"א לאלפים ולרבבות, כי אמנם הכל כהשגחה ובגורה אלהית ולא במקרה, וכטעם יפל מדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש (למטה ז"א ז') שד"ל: עון עקבי יסבני: בזמן שהטונט בא בעקבי ורודף אחרי ומקיף אותי מכל צד, שד"ל, ויש ג"כ לפרש רע, כל מין צרה שחיה, ועון עקבי כטעם ליראתו, למה בימי רע אירא? מפני שהעון סובב עקבי, שכל פסיעה ופסיעה שאלך אני חוטא, וע"כ אני ירא: — (ז) הבטחים על חירם: זה דרכם כסל למו (פסוק י"ד), ולפי דברי שד"ל ר"ל, יפחדו ממנפה הכוטחים על חילם כי איש מהם לא יוכל לפדות את אחיו ולתת כופר בעדו לאלהים, כי פדיון נפשם יקר וחלל וגמגע; וכ"ל שיש ג"כ לפרש שמתוך פְּלִיּוּתָם יאמרו את לבבם ויקפלו את ידם מפדות אחיהם ולתת כפרו לעשות רצון האלהים שזה לפדותו מידי משעבדיו (לא ירדנו בפרך לעיניך, פרשת בהר): — (ט) ויקר פדיון נפשם: יש לך אדם שממוני חביב עליו מנפשו (ת"כ ברכות ס"א): ואם ינטרף להויל כסף הרבה לפדות את עצמו הוא חדל מלתת וכוחו במות, לא שהדבר כן כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו (איוב כ' ד') רק המשורר אומר כן דרך גוזמא: —

(י) ויחי עוד לנצח: דבק למעלה, לא יתן לאלהים כפרו באופן שאחיו יחיה עוד לנצח, שד"ל; והפירוש הנהוג הוא, דבר זה שהוא נמנע לשלם כופר נפש אחיו ילדק אם היה יכול הוא לחיות לנצח, רק הוא רואה שהחכמה המועילה לאדם בכמה דברים בזה לא תועיל מאומה והחכמים ימותו עם כסיל ובער: — (יא) חכמים: האמורים כאן הם העשירים שהלחינו להרבות נכסים והם נחשבים כחכמים בעיני חבריהם העשירים, שד"ל: בסיל: מורי ורבי שחז"ל חוה דעתו שמקור היבה זו

הוא מל' כסיל וכימה (איוב ל"ח ל"א) כוכבי השמים וכסיליהם (ישעיה י"ג יו"ד)
 מי שלא יטרח להתפרנס מיגיע כפיו ולהגלל מזגה רק הוא מיחס הכל אל השפעת
 הכוכבים וט"ו יטמון ידו בללחת, ואיל פירשו מלשון אולי, ב"א שכסוכחים עמו
 ומראים לו כי תועה הוא משיב אולי אלליה; רק נראה שכסיל להוראת כוכב
 ולהוראת בער, שניהם מל' כסלים שהם בבהמה מה שהמתנים הם באדם, וט"ס הוא
 מקום השומן, ע"ד שמנת עבית כשית (פר' האיונו) שענינו הסכלת; ונס הכוכבים
 מחמת עגילותם (כבהמה שמנה סאיבריה עגולים) נקראו כסילים, ובטחון הנכערים
 מדעת בהשפעת הכוכבים. נקרא ג"כ כסל, אם שמתי זהב כסלי (איוב ל"א ל"ד)
 ואם מלאנו כי ה' יהיה בכסלך (משלי ג' כ"ו) אז ר"ל במקום בטחוןך בהכל וריק
 יהיה ה', אז השתמשו אח"כ בתיבת כסל גם להוראת בטחון אמת ותוסיה: **ובער** -
 ממקור ושלח את בעירו **ובער** בשדה אחר (פר' משפטים) יחד כסיל ובער, יחד עם
 כסיל ובער יאבדו: — **(יב) קרבם בתימו** - קרבם של בתימו ע"ד בנו בעור,
 חיתו יער, שד"ל, א"כ ל' סמוך זה ע"ד ל' חכמים יתכן גם בכנוי הרכים או הנקבה,
 ובכן יש לפרש גם ואחריתה שמחה הונה (משלי י"ד י"ג) ואחריתה של השמחה, מבלי
 העתיק ה"א מתיבה לתיבה לקרוא ואחרית השמחה: **קרבם בתימו** - העושר
 הנמלא בקרב בתימה הם חושבים שיעמוד עם לעולם ולא יפול ביד זרים, שד"ל,
 ויש ג"כ להניח שתיבת קרבם ר"ל מחשבתם, ובתימו כולל פנים וחן כמו משכנותם
 שאח"כ: **קראו בשמותם ונו'** - הם חושבים שאחות נחלתם תשאר להם לעולם
 ותקרא על שמם: — **(יג) אדם ביקר בל ירין** - אדם מהמון העם גם הוא
 צריך להחנה כגדולה, ואם לא ילין כל' לא יתנהג ביקר וגאות נמשל כבהמות,
 כגד הטעמים הנמלאים ברוח ספרי תהלים שלנו שטעם מפסיק הוא בתיבת ביקר
 ולפי טעמי ספר תהלים שהדפוס ר' וואלף היידנהיים, שד"ל; וכנון ג"כ הפירוש
 הנהוג, ואדם ביקר עשרו שלא ילין עמו שכן לילה היה וכן לילה אבד, ושלין לו
 יתרון מעלה החרת נמשל כבהמות, ראוי הוא להיות נמשל לבהמות כי דומים הוא
 והן: — **(יד) זה דרכם כסל דמו** - סרם המקרא ודרשהו, זה דרכם למד דרך
 כסל, זה דרכם שלהם שהוא דרך כסילים: **ואחריהם** - במקום ואחריהם, אחרי
 הבהמות וכמשפטן כן הם ירצו ויחפצו רק בפיהם, במאכל ומשהה ע"ד כל עמל
 האדם לפיהו (קהלת ו' ח') שד"ל; והפירוש הנהוג ובניהם הבאים אחריהם ירצו

ויחפצו תמיד באמרי פי אבותיהם שמחור מנהגם כראים כאומרים שבחיהם לעולם:
 — **(טו) בצאן רשאל שחו** - כמו שחו משרש שח וכן שחו בשמים פיהם
 (למטה ע"ג ט') וחסר הפעול כמו אשר סביב שחו עלי (למעלה ג' ו') וכן שימו
 וישימו על העיר (מ"א כ' י"ב) וכאן ר"ל שחו עלמם: **מות ירעם** - מנהל אותם
 לשאול כרועה המנהל לאנו, שד"ל: **ויירדו בם** - ימשלו בנחיהם הנקראים על
 שמם, שד"ל; כמו ותכלע אותם ואת קרח (פר' פינחס) וקרח לא ככלע רק כשרף,
 א"כ ר"ל ממון קרח: **לבקר** - בכל יום תמיד, שד"ל; ויש לפרש ג"כ בהם ממש,
 לבקר, בהפך מערב לבקר, מאפילה לאורה, ישרים ירדו ברשעים: **וצורם** - חוקם,
 גופם החזק: **לבולות שאול מובול לו** - מות ושאל יכלו גופם החזק ויוליאוהו
 מובולו, כל' מארמון שבנה לו לזבול בן, לדור בו לזמן ארוך, שד"ל: **שאול** - הוא
 ממקור אל, מות בלי תקות חיי עונג נלח אחריו: — **(טז) כי יקחני סדה** -
 כי יקחני לקיחת עולם יפדה נפשי מאכזר הנפש, לא שנפש הרשעים תאבד ולא תהיה
 עוד, רק מתוך שלא יהיו לה חיי עונג כאילו אבדה, וחז"ל במליצתם אמרו גופם
 כלה וגשמתם נשרפת ונעשית אפר תחת רגלי הלדיקים, וזו ג"כ דעת רש"י בפסוק
 י"א שכתב שבחכמים הזכיר מיתה ובכסיל ובער אבידה שהגוף והגשמה אבדים,
 וכסיל ובער הם הרשעים, הנקראים ג"כ הוללים, שאין אדם חוטא אח"כ נכנסה בו
 רוח שטות, ובכן השגת שד"ל על רש"י שח"ו תאבד נשמת מי שלא הוליא שכלו מן
 הכח אל הפעל, בטלה: — **(יז) אל תירא** - שמה יויקך ואין דין ואין להזילך
 מידו: — **(יט) כי נפשו בחייו יברך** - כי משמש כל' אם - אם הוא מתכרך
 בנפשו וכלכבו כל ימי חייו, וגם אתה השומע דברי תשמע כל יום בני אדם המשבחים
 ומודים לך כשאתה מטיב לנפשך: — **(כ) תבוא עד דור אבותיו** - עכ"ז אם
 תטיב דעתך על קורות אבותיו שגם הם התברכו בלבבם כמהו תראה שגם הם
 כשאר בני אדם מתו ועקה לא יראו עוד אור לנלח; דור הוא זמן חיי האדם
 וקורותיו, וכן ואת דורו מי יטוחם (ישעיה נ"ג ח'), וקרוכ להוראה זו השתמשו גם
 בשם עת, בידך עתתי (למעלה ל"א י"ו) והעמים אשר עברו עליו (סוף ד"ה א'),
 ומליצת תבא עד ענינה התקרבות שכלית אל הדבר, וקרוכ לזה הבא בגבורות ה'
 אלהים (למטה ע"א י"ו), וכן בתלמוד התאן לתנא קמא, שד"ל: — **(כא) אדם**
ביקר ולא יבין - אדם שיעמוד ביקר ועשר ולא יבין ויטיל להיטיב דרכיו, דרך

התנבדו למה שאמר למעלה בשם העשירים ואדם ביקר כל ילון, שד"ל; ולפי דעתו בא זה ולימד על זה, שטעם מפסיק לריך להיות גם בראשון כתיבת ביקר, רק שזה ביקר העושר וע"כ כתוב אללו כל ילון, וזה ביקר הנשמה השכלית (למען יומרך כבוד, למעלה ל' י"ג) (שמח לכי ויגל כבודי, ט"ז ט') וע"כ כתוב אללו ולא יבין:

ג

(א) אל אלהים ה' - ה' מורא ישראל בעל כל הכחות, כך תרגם שד"ל ביהושע כ"ב כ"ב: דבר ויקרא ארץ - אחר שקרא כל הארץ לשמוע דבריו התחיל לדבר, וכן בשמואל ב' י"ד ד' ותאמר האשה המקופעת אל המלך ותפל על אפיה וגו', אחר שנפלה אמרה ורבים כמוהו: - (ב) מציון מבלר יפי - נר' שמזמור זה חובר בימי חזקיה שהוא היה ירא ה' וסר מרע, רק בני דורו היו מביאים קרבנות לבית ה' ומרבים עבירות ביניהם לחכיריהם, ועליהם נוח יסעיהו (ס' א') לא אוכל און ועלרה, ובימים ההם היטה ירושלים כלילת יופי, לא כן בימי דוד: - (ג) ואל יחרש - אל ימתין, וכן ויהי כמחרש ואל במקום לא, (ט"א י' כ"ח) וזה גבול שרש חרש בין נרדפיו, המתן מלדבר עד יבא זמן מת, כחורש האדמה העמתין לאכל בקיץ פרי יגיעו, חטה או הסה חדל מלדבר כשמסתקים אותו, שתק כאשר יאות לו לדבר* וכמעט מחמת איזו סבה, דמס שהוא כאבן דומס שאין שם מונע ועכ"ז לא ידבר: נשערה - ל' סער המסער שערת האדם: - (ד) דרין עמו - כשיבא לדין עמו יקרא לשמים מעל ולארץ מתחת כעדים, ע"ד ואעידה בס את השמים ואת הארץ (פר' האזינו): - (ה) חסירי - שלמלאה רלוני יעשו חסד עם רעיהם ולא יעשו עמהם חמס, וכן נדרו לעשות ביום סכרתו ברית עמי עלי זבח (סוף פר' משפטים) שמשא קרא באזניהם דברי ספר הכרית שרובו אז דינים שבין אדם לחבירו והם ענו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ואח"כ ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הכרית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה: - (ו) ויגידו שמים צדקו - כי הם קרובים אליו ויודעים בו ובמעשיו: שופט - ראוי לשפוט, לחתוך דין, ושרש שפט בחילוף אותיות כומץ שפט, הדין מטיל שפטו בין המתעלמים בדין להפריד ביניהם: - (ז) ואעידה בך - יש לשרש עוד

הוראת התראה, וכן והיה שם כך לעד, (פר' וילך) מכאן להתראת עדים מ"הת, שד"ל: - (ח) זבחיך - שהיה מוטל לך להביא ולא הבאת כי להפך עולותיך נגדי תמיד: - (ט) לא אקח - לא הולכתי לקחת: - (י) בהררי אלה - בהרים הרבה: - (יא) ויוז שרי - כל' משנה שרש וזו מורה תנועה וממנו גם שם זה לחית השדה, שמתוך רוב חיות שיש בה תנועותיה מהירות: - (יג) אבירים - מקור התיבה מהוראת אבר ואברה, ישארו על אברתו (פר' האזינו) מי יתן לי אבר כיונה (לחטה כ"ה ז') הלפרים תכסינה באברתן על גוליהן החוסים תחת כנפיהם, ומה גבורי ארץ נקראו אבירים, ומהם האלים והערים ההולכים לפני העדר כשר וגניד נקראו אבירים גם הם: עתודים - עתד כל' ארמי התילב, ע"כ נקראו השעירים עתודים ע"ש התילבם זה כנגד זה לננוח איש את אחיו: - (יד) זבח לאלהים וגו' - ואם צויתי לך זבח הלא הוא לתת לך דין לקראני וככן אני אחללך ואתה תכבדני, ומתוך שלא לשמה תבא לשמה: - (טז) ולרשע וגו' - כל אלה לנדיקים המביאים זבח והולכים בדרך נדק, רק לרשע אמר וגו': - (יח) וחרץ - יש לפרשו כליקודו משרש רלה, ותחפץ לטבת עמו, ויש לפרשו כאלו ננקד וחרץ מל' רון, ומלאנו והחיות רצוא ופס (יחזקאל א' י"ד), ושני הפרטים יש להם קורבה, שהרואה באיש או בדבר רץ אליהם: מנאפים - היה יכול לכתוב נואפים ג"כ, רק הסתמט בכנין הדנוש להוראת תמידות נואפיהם: - (יט) תצמיד - נראה ששם למד מורה זכר ונקבה, ומה וילמד ישראל לבעל פעור (פר' בלק) להוראת תועבת עבודת האליל ההוא, ומה שם למיד ששתי קטותיו נלמדים זה בזה, וכן כא ל' תלמיד תחבר דברים נפרדים ותוליד מהם מרמה: - (כ) תשב - דרך קבע ולא דרך העברה ועראי: רפי - דף הוא מקור שרש נדף דבר נכלה באופן שב"א מתרחקים ממנו: - (כא) בסוך - שאשמה ברשעך? אוכיחך ואערכה - נכלו מעשיך לעיניך: - (כב) שכחי אות - שוכחי חוקת המוסר דומה לחשו' הלל לאותו נר » ואהבת לרעך כמוך זו היא כל התור' כולה: - (כג) זבוח חודה - אשר יכבד אותי וגם ישים לבו על דרכו עם עמיתו לזה כלכל אראה ביטע אלהים, והזבוח זבח ואינו שומר דרכי המוסר אטרופ ואין מזיל: ושם - ע"ד שימו לכם עליה (שופטים סוף סי' י"ט) שחסרה תיבת לב, ועיין למעלה מ"ח ט"ו: